

Amerika išsirinko nusikaltėlį	p. 2
I „Scanoramą“ einama žiūrėti gerų filmų	p. 7
Keliavimas – tai laisvės išraiška	p. 11

Prologas iš jūros

DAINA OPOLSKAITĖ

Gerai prisimenu, kad tą vasarą turėjau parašyti kino scenarijų.

Sumanymas, dėl kurio mane netikėtai pasikvietė, buvo neeilinis. Žinoma kino studija, dirbanti su patyrusiu režisieriumi, gavo finansavimą ilgametražiam filmui kurti. Mane pasiekė žinia, kad jie ieško žmogaus scenarijui parašyti. Kodėl aš? Esą, juos sudomino mano darbai – pora pjesių, režisūros debiutas prieš trejus metus, bet labiausiai – keletas kino festivalyje dalyvavusių filmų, sukurtų pagal mano scenarijus. Be kita ko, reikalingas žmogus, galintis atiduoti visą save. Laukiamas rezultatas – o kaipgi! – jaudinanti, sukrečiančių patirčių kupina istorija, atverianti žmogaus būties slėpinį. Paprasčiau pasakius: kur yra kiekvieno iš mūsų pradžia ir pabaiga. Aukščiausios prabos kino industrijos produktas, patenkisiantis elitinės publikos skonį, tikrus kino gurmanus.

Dabar, kai praėjo tiek laiko, bet kokiomis aplinkybėmis tai prisiminusi prajunku – slopiu, karčiu juoku, kažkur giliai, juoku, kurį girdžiu tik aš viena. Tiksliau – kažkas juokiasi mano krūtinėje ir iš manęs.

Bet tą vasarą viskas atrodė toli gražu nejuokinga. Viskas buvo labai rimta. Iš tiesų – iš susijaudinimo man visą kūną mušė prakaitas. Sutartį su nacionalinės televizijos kino studija pasirašiau gegužės mėnesį. Prisimenu, kaip džiaugiasi ir nekantravau pradėti. Prieš tai man buvo tekę dirbti tik su mažytėmis, saviveiklininkų kolektyvus primenančiomis trupėmis, dažnai neturinčiomis jokių padorių lėšų savo projektams ir, neslėpsim, jokių ypatingų perspektyvų prasimušti. Visgi, nepaisant šių aplinkybių, filmavimo aikštelėje mane kiekvieną kartą apimdavo toks vaibas, kuriam nepajėgdavau atsisipirti. Turiu galvoje tą entuziazmo kupiną atmosferą, į kurią pasineri visa galva nuo ryto iki vakaro, o išsijungus paskutinio prožektoriaus šviesai nebelabai atsimeri, valgei tą dieną vieną kartą ar ne, ir nebelabai žinai, kieno tas petys, ant kurio vos padėjusi galvą užmerki akis.

Mama niekada nepraleisdavo progos užkarkti, kad aš nuo vaikystės tokia: šokanti stačia galva į šulinį. Atiduodanti save sudraskyti. Susišerianti kitiems. Kas iš to gero?

Džiaugiausi kaip vaikas pasirašiusi tą sutartį. Tai buvo laiptelis aukštyn, viskas, ko kada nors galėjau geisti, kam buvau atsidavusi visa širdimi. Pagaliau išmušė valanda! Scenarijui parašyti buvo skirti trys mėnesiai – pašėlusiai nedaug, spaudė laikas, o filmo kūrimo darbai turėjo prasidėti iš karto atėjus rudeniu. Prieš akis buvo trys mėnesiai vasaros. Trys trumpi mėnesiai. Jei reikės, tariau sau, rašysiu net naktimis. Kokia kvailystė, jokiū būdu ne naktimis, kas gi nežino, kad nakties darbas – tai visiškai nepatikimas plūduras tamsiuose smegenų vandenyse, jokio tikrumo, aiškumo, labiau susimauti neįmanoma. Rašysiu ramiai, diena po dienos, verdama vieną sceną po kitos kaip karolių vėrinį, pati stebėdamasi tuo, ką man pasiūlo siužetas, ir negalėdama nustygti vietoje. Išgyvensiu tikrą kūrybos polėkį, ne, apsėdimą!

Aha, kur jau ne. Tau visada iš pradžių taip atrodo. Pradedi tiesiog su kalnaverčio užsidegimu ir jėga, o paskui žinai, kas iš viso to išeina. Kuo didesnis užsidegimas, tuo garsiau šnypšdamos užgęsta žarijos. Argi ne taip?

Mama visada man pakirpdavo sparnus. Mokėjo tai daryti. Pykau ant jos už tai, net nekenčiau, bet dažniausiai ji būdavo teisi. Man stigo kantrybės ir nuoseklumo. Manieji užmojai išblėsdavo, menkiausias nusivylimas staiga užgesindavo jų kaitrią liepsną ir man pritrūkdavo paprasčiausio ryžto bei valios judėti toliau. Dažniausiai mesdavau ką pradėjusi ir tekdavo nerti į krūmus. Nemokėjau susitelkti į tai, kas jau nebeįdomu, nemokėjau atsiduoti nejausdama aistros. Kita vertus, jausdama aistrą tam, ką darau, galėjau atsiduoti be jokių išlygų.

O Dieve. Tu visada buvai kaip pelkių liepsnelė – tai šen, tai ten. Su tavim taip sunku. Tau pačiai su savimi sunku.

Ne, šikart viskas bus kitaip. Negaliu susimauti. Tik ne ši kartą. Susitelksiu vien į darbą, geriausia iš visų savo gyvenime scenarijų, kokį tik esu sukūrusi, kad peržengčiau savo ribas, pranokčiau pati save. Pamiršiu viską, ką žinojau iki šiol. Visą, su kuo gyvenau. Tarytum būčiau gimusi iš naujo – nuoga, akla, nemačiusia prisilietimų oda, kurios jautrumą sunku apsaugoti. Ją visą skauda. Norisi rėkti nuo šio pasaulio

netobulumo. Tas pojūtis man padės sukurti kai ką įstabaus, iš pirmo žvilgsnio nenusakomo žodžiais, kai ką, išsprogdinančio visus pojūčius ir patirtis, prisiliesti prie universalių amžinųjų tiesių, atrasti dieviškąją dalelę. Neabejojau tuo.

Bet nutiko kai kas netikėto. Birželio vidury mamą paguldė į ligoninę. Diagnozė buvo neraminanti: širdies aritmija, pabėgęs pulsas, padidėjusi infarkto rizika. Mama praleido ligoninėje visą savaitę, tuo metu jai buvo atliekami visokie tyrimai, eksperimentuojama su vaistais nuo spaudimo ir per aukšto cholesterolio, kai kurie iš jų jai visai netiko ir ji jautėsi labai blogai, man nuėjus jos aplankyti sakydavo: ak, aš visai neturiu jėgų, guliu kaip lapas ir gaištu kaip musė. Ak, kam toks gyvenimas. Tada vaistus pakeisdavo, vietoj vienų duodavo kitus. Mama niurzgėjo ir vartė akis. Ją nervino per garsūs žingsniai koridoriuje, apskretęs praustuvus palatoje, nuolat matuojama temperatūra, gaminamo maisto kvapas, atsklandantis iš čia pat esančios virtuvės. Porą kartų išgirdau iš jos net labai negražių žodžių. Ji dūsavo. Sesutės, prižiūrėjusios ją, buvo auksinės kantrybės, bet mamai jų nereikėjo. Ji skambindavo man.

Prudence Heward. Teatre. 1928

Lankydavau ją beveik kasdien. Niekada nepamiršiu, kokią ją išvydau tą kartą, pravėrusi duris. O taip, tą kartą prisimenu itin gerai. Mama gulėjo palatos lovoje baigi kaip vaikas, jos akys buvo kupinos baimės ir nepasitikėjimo. Tarsi kas nors čia pat jai būtų liepęs iškelti ir ji nežinotų kur. Jokio per metų metus joje išgalėjusio įprastinio užtikrintumo ir išdidumo, jokio bet kokia kaina trokštamo išsaugoti orumo. Ir to visažiniškumo, kuris niekada nepamiršdavo įsitaisyti tarp mūsų lyg trečias vos man pasirodžius. Man išties jos pagailo. Skaudžiai smigtelėjo suvokus, kad ją turiu ir – ateis toks laikas – nebeturėsiu, kad galbūt jis ne taip ir toli. Tas pilkai žalsvų akių žvilgsnis, šliaužiantis lubomis ir nusileidžiantis ant manęs, sėdinčios kojūgaly, judančios kaklo klostės ir retėjantys trapios tekstūros plaukai – joje kaip niekad aiškiai bylojo laikinumas.

– Mama, – tariau tada pusbalsiu pasilenkusi prie jos, – kai tik tau pagerės, kai tik pasijusi stipresnė, mudvi išvažiuosim atostogų.

Ji įsmeigė į mane klaidžiojančias akis.

– Atostogų? Mudvi?

– Taip. Prie jūros.

– Prie jūros?

– Taip, smėlis, jūra, pušys.

– Smėlis... jūra... pušys...

Ji kartojo visus mano žodžius paeiliui, lyg norėdama sugauti juos, suturėti, pasilaikyti, tarsi jie būtų buvę plūduras, padėsiantis jai išplaukti į krantą ir po kojomis pajusti tvirtą žemę. Jos balsas skambėjo aiškiai ir skardžiai, buvo žvalus.

Tikriausiai toji mintis ją džiugino. Ji užsimerkė ir prisiminė – žinojau, ką prisiminė, – vandens kvapą, slidžius žalia vilna apveltus akmenis vandenyje, mažų žuvelių guotus, kopas ir karštą vėjo pustomą smėlį. Tai buvo jos ir mano vaikystės prisiminimai – vienintelis bendras mudviejų vardiklis, esantis už ryškiai nubrėžto brūkšnio, kažkur toli apačioje. Brūkšnys buvo toji riba, kada išėjau į gyvenimą, ėmiau jį gyventi pati, nepriimdama jokios pagalbos ir patarimų. O kitoje to brūkšnio pusėje buvo likusi mama ir jūra – jos abi, ir mudviejų išblėsusios vasaros. Neryškūs, išblukę vaizdai kaip seni piešiniai iš neatmenamų laikų, nuo tada šitiek visko neatpažįstamai pasikeitė. Pasikeitė miestai, žmonės, pastatai, daiktai – pasikeitė visas gyvenimas. Neprisiminiau mamos jaunos – nieko keista, vaikai juk niekada neišsaugo motinos jaunystės prisiminimo. Motina jiems visada yra tokia, kokia yra dabar, šią akimirką, nei anksčiau, nei kada nors vėliau. Neprisiminiau nei jos drabužių, kuriais tada vilkėjo, nei veido, nei plaukų, nieko. Mama atsimerkė.

– Tu rimtai kalbi? – dar kartą paklausė.

Linktelėjau galva. Jau buvo per vėlu. Per vėlu galvoti apie tai, kad neturiu laiko, kad mane spaudžia darbas ir turėčiau atsidėti scenarijui. Dirbti ištisomis dienomis, pamiršusi viską pasaulyje ir neskirdama laiko niekam kitam. Be to, tai turėjo būti tik viena savaitė. Viena savaitė su mama. Galbūt, guosdama ir teisindama mane kirbėjo mintis, man taip pat reikia poilsio, būtina atsiplėšti nuo savo gyvenimo, išvalyti galvą, paruošti smegenis.

Pradėjo kapsėti lašelinė, mama netrukus užmigo, ir aš išėjau iš palatos. Lyg tyčia koridoriuje mane sustabdė sesutė ir pranešė, kad pirmadienį mamą, ko gero, išleis ir galėsiu ją pasiimti. Padėkojau jai.

Grįžusi namo mama iškart sustiprėjo ir atsigavo. Stebėtinai greitai, o gal jėgas sugražino mano duotas pažadas ir laukimas. Mačiau, kad ji nieko neužmiršo, mačiau tą pažadą gyvą jos akyse, jai kalbant su manimi, jos balse: *jūra... pušys... ar tikrai?* Supratau, kad neišsisuksiu, tad ilgai nesvarsčiusi užsakiau mudviem erdvius (kaip man pasirodė) vieno kambario apartamentus su nediduke virtuvele ir vonia.

Tą dieną išvažiuoju anksti ryte, kelias buvo tolimas. Jūra buvo toli. Porą kartų sustojau degalinėje – kad mama neuitų į tualetą, o aš nusipirkčiau dešrainį su garstyčiomis ir kavos. Ryte niekad neturiu noro pusrūčiauti, tad ir tąkart išvažiuoju tuščiu skrandžiu.

– Nesuprantu, kaip tu gali valgyti tą bjaurastį, – neiškentė nekyštelėjusi savo trigrašio mama automobilyje man kramsnojant garuojantį sumuštinį. Salone buvo juntamas aštrus garstyčių kvapas.

Sėdėdama ant galinės sėdynės ji atsisegė saugos diržą ir iš rankinės išsitraukė ryšulėlį. Į popierinę servetėlę buvo svyniota riekutėmis supjaustyta juoda duona ir šoninė. Servetėlė išpiešta spalvotais margučiais – tikriausiai užsilikusi dar nuo Velykų. Mama nieko neišmesdavo ir kartais mane tai išties erzino. Sunkiai suvokiama, kad šiais laikais kas nors dukart naudotų popierines servetėles, plautų vienkartinius kavos puodelius ar rištų į ryšulius ir kauptų rūsyje reklaminius bukletus.

Mama kramtė duoną ir šoninę daugiau nekreipdama į mane dėmesio. Pasistiprinusi vėl prisisegė diržą. Kai važiuoju, ji žvalgėsi pro langus ir jos žvilgsnyje mačiau visiškai neatpažįstamo pasaulio vaizdą. Jos lūpos buvo kietai sučiauptos, akys susirūpinusios. Ji jautėsi svetima ir nežinojo, kas jos laukia. Seniai buvo kur keliavusi, jautėsi savotiškai atitrūkusi nuo žmonių ir vietų. Dėl to pasijutau kalta.

Važiuoju apie tris valandas. Pasirodžius reikiamiems ženklams ir vietovės nuorodomis, tikėjau, kad atpažinsiu kažkokius pastatus, takelius ar pavienes erdves, bet to nenutiko. Viskas buvo nauja, svetima, nematyta ir aš klausiau savęs, ar tikrai kada nors gyvenime man teko čia būti. Sustojau jaukioje aikštelėje, aplink ošė pušys. Man reikėjo apsidairyti. Mama taip pat išlipo iš automobilio ir smalsiai dairėsi aplink. Laukiau, kada ji ištars: o, štai ta vieta, tas pats namas ir tie medžiai, juk pameni? Bet ji tylėjo. Keista, bet mudvi nieko neatpažinome. Stovėjome lengvai apdujusios, vasaros vidudienio šviesa krito mums ant besimerkiančių

Po rinkimų Amerikoje – į vidinę emigraciją?

Politologų ir politikos analitikų gausiai išanalizuoti rinkimai Amerikoje jau praeitis, kaip praecityje liko ir Amerikos demokratų svajonės apie demokratinę vertybių, konstitucinių teisių ir pilietinių laisvių viršenybę. Amerikos rinkėjai, anot viceprezidentės Kamalos Harris, pasirinko „chaosą ir susiskaldymą“.

Rinkimų savaitę praleidau Vokietijoje. Tamsiais vakarais viešbutyje per televiziją stebėdavau informacines laidas ir nebuvo svarbesnės temos negu Amerikos prezidento rinkimų rezultatai bei neabejotinos Donaldso Trumpo pergalės analizė. Net tuo pat metu įvykusi politinė krizė Vokietijoje, šiaip taip sulipdytos valdančiosios socialdemokratų koalicijos žlugimas ir investuotojų nerimas dėl Vokietijos ekonomikos ateities žinių laidose nuėjo į antrą planą. Nuolatos buvo kalbama ir apie tai, ką vėliau girdėjau jau Lietuvoje, – kad Trumpo rinkimų kampanijos retorika buvo „antisisteminė“ ir kurstė amerikiečių baimes dėl imigracijos bei augančių pragyvenimo kaštų, kad paprastiesiems rinkėjams rūpėjo ne „demokratinės vertybės“ ir klimato kaita, o infliacija, benzino kainos ir nuomos augimas, kad Trumpo kandidatūrą parėmė ne tik sunkiai dirbanti baltoji klasė, bet ir ispanakalbiai (*latinos*) bei juodaodžiai rinkėjai. Buvo galima teigti, kad prieš aštuonerius metus Trumpą parėmė gana siaura baltųjų rinkėjų grupė, o dabar Trumpas laimėjo tarp beveik visų Amerikos demografinių grupių ir gerokai išplėtė savo rinkėjų bazę, palyginus su rinkimais, vykusiais prieš ketverius metus.

Po rinkimų demokratų stovyklos laikraštėje „The New York Times“ pasirodė straipsnių, kuriuose demokratų reakcijos į pralaimėjimą svyravo tarp gilaus nusivylimo ir sielvarto. „Dabar laikas gedėti, – rašo Michelle Goldberg, – manau, kad keli ateinantys mėnesiai bus gedulo, o ne pasipriešinimo laikotarpis. Mano instinktas, kuris prieštarauja mano darbiniam įsipareigojimams, yra pasitraukti į savo šeimą, ieškoti pagodos bendraujant su draugais, teatre ir romanuose, užblokuoti tą žeminančią tiesą, kuo mano šalis nusprendė tapti. Trečiadienio rytą sugrįžau prie 2019 metais „The New York Review of Books“ publikuotos esė apie rusišką terminą *vnutrennaja emigracija*, arba vidinė emigracija, tai yra apie sąmoningą savo susvetimėjimo priėmimą. „Daugeliui rusų rašytojų ir menininkų šimtmečiais idėja „užsisklęsti savyje“ ir gyventi pamiršus apie kasdienės politikos problemas buvo gyvybiškai svarbus įgūdis ir net meno forma“, – rašė Viv Groskop. Įtariu, kad daugelis mūsų bent laikinai bandys išsiugdyti šį įgūdį, kad visiškai neišprotėtų“ (Michelle Goldberg, „We can fight later. Now is the time to mourn“, *NYT*, 2024-11-08).

„Principingi žmonės turi tarnauti Trumpo administracijoje“, – kitaip negu kiti Amerikos konservatoriai, kurie siūlo nedalyvauti renkant Trumpo komandą, patarinėja konservatorius, buvęs aukštas JAV valstybės saugumo departamento pareigūnas Milesas Tayloras. Jo nuomone, šalia Trumpo reikia žmonių, kurie supranta vykdamosios valdžios funkcionavimo principus ir turi tvirtą moralinį stuburą, ypač nacionalinio saugumo srityje: „Respublikonai turėtų ateiti į jo administraciją ir daryti tai, ką visada sakėme, kad darysime, – riboti valdžią ir užkirsti kelią piktnaudžiavimui valdžia.“ Atrodo šis patarimas nesuveiks – Trumpas į Pentagono vadovus paskyrė „Fox News“ žinių vedėją Pete'ą Hegsethą, o nacionalinės žvalgybos direktore – sąmokslu teorijų mėgėją Tulsę Gabbard.

Įtakingas politikos apžvalgininkas Nicholas Kristofas teigia, kad Amerika išsirinko nusikaltėlį, kurį net buvęs aukšto rango jo patarėjai pavadino fašistu ir „pavojingiausiu asmeniu šaliai“, ir sako, kad tai bus išbandymas Jungtinėms Valstijoms ir jų piliečiams, bei siūlo manifestą, kaip demokratinę pažiūrą amerikiečiai turėtų elgtis po Trumpo ir respublikonų pergalės. Tarp siūlymų yra punktai priimti Trumpo pergalę, o ne bandyti jai priešintis: „Demokratinėje sistemoje valdo dauguma ir tai nėra mūsų dauguma, tačiau mūsų pirmasis įsipareigojimas yra gerbti rinkėjų pasirinkimą.“

Reikia remti institucijas, kurios yra demokratijos nugaraulis, – tokias kaip teisinė sistema, laisvoji spauda ir valstybės tarnyba, palaikyti organizacijas, kovojančias už žmogaus teises, palaikyti ir prenumeruoti žiniasklaidos portalus ir spaudos leidinius, kurie kovoja prieš autoritarines tendencijas, ir nors žurnalistai daro gausybę klaidų, laisvoji spauda yra ta priemonė, kuri gali kritiškai vertinti valdžią. Reikia stengtis suprasti, kodėl tiek daug amerikiečių nesutinka su demokratų pozicija (daug demokratų įsitikinę, kad Trumpas yra arba fanatikas, arba idiotas, bet reikėtų vengti tokių išankstinių stereotipų – sunku gauti paramą iš žmonių, kuriuos jūs vadinate idiotais ir rasistais; daug darbo klasei priklausančių amerikiečių buvo palikti už gerovės valstybės ribų).

Reikia padėti ukrainiečiams. Vienas iš šių rinkimų laimėtojų yra Vladimiras Putinas ir viena iš pralaimėjusių pusių yra Ukraina. Ši žiema bus brutali Ukrainai ne tik dėl šalčio ir į karą atvykusių Šiaurės Korėjos karių, bet ir todėl, kad Amerika gali greitai nutraukti paramą Ukrainai. O piliečių parama Ukrainos organizacijoms turi tęstis.

Reikia remti pasaulines humanitarines organizacijas. Trumpas greičiausiai sumažins paramą Jungtinių Tautų

gyventojų fondui ir kitoms humanitarinės paramos (maisto, švietimo, medicinos) organizacijoms, kaip jis padarė per savo pirmąją kadenciją. Trumpo administracija gali nutraukti paramą JT agentūrai, kuri rūpinasi palestiniečių švietimu ir parama maistu, taip pat mažiau kalbės apie Izraelio piktnaudžiavimus Gazos Ruože ir Vakarų Krante. Viena iš priemonių kovoti su izoliacionizmu ir nejautra yra remti globalias humanitarines organizacijas.

„Būsiu nepakantus, kai žeminamos lytys, – rašo Kristofas. – Per šią kampaniją Trumpas pasitelkė vulgarumą ir mizoginiją, o vienas iš tokio veiksmo rezultatų buvo didėjanti atskirtis tarp lyčių. Įtariu, kad galime sulaukti daugiau tokių šlykštybių, nukreiptų prieš feministes, ir bus svarbu, kad vyrai išlaikytų padoriaus normas ir pasipriešintų šiai degradacijos bangai. [...] Savo tvirtas pažiūras sieju su nuolankumu. Iššūkis yra nesvyruojant skelbti savo vertybes, net jei suprantame, kad galime klysti ir galiausiai gali būti įrodyta, jog mes klystame. Pripažindami šį prieštaravimą, pažabosime polinkį į aroganciją ir neabejojimą savo teismu, kuris bet kuriuo atveju visiškai nepadaeda puoselėti šių vertybių.“

Ir pagaliau Kristofas manifeste yra siūlomi ir vidinės emigracijos elementai. „Rūpinsiuosi savo psichine sveikata. Per ateinančius ketverius metus dar bus daug kartų, kai būsim suirzę, nerimastingi ir susirūpinę, ir tikriausiai ne be pagrindo, todėl turime rasti būdą, kaip atsipalaiduoti ir nusiraminti. Man tai yra kelionės su kuprine, vyno ir sidro darymas. Dirbdamas savo kasdienį darbą, aš auklėju visą pasaulį, o jis nekreipia dėmesio, todėl man palengvėja, kai galiu auginti vynuoges ir obuolius ir priversti juos klausyti manęs. Ir nepamirškite, kad kartais geriausias terapeutas turi keturias kojas. Prieš kelerius metus daug šeimų įsigijo pandemiją šunį, o kai kuriems gal ir atėjo laikas įsigyti Trumpo šunį“ (Nicholas Kristof, „A manifesto for dejected Democrats“, *NYT*, 2024-11-08).

Galbūt kai kurie nusivylusių JAV demokratų patarimai tiktų ir Lietuvos žmonėms, nepriimantiems naujos Seimo daugumos, kurios narių pasisakymai (ir ne vien Žemaitaičio) yra panašūs į būsimo Amerikos prezidento retoriką?

– VYGANTAS VAREIKIS –

Kelionių (ne)būtinybė

Šios vasaros pabaigoje aplankiau Siciliją. Antrą kart. Ir nors vengiu į tas pačias šalis važiuoti po kelis kartus, šį kartą apsisprendžiau vykti. Lygiai savaitę leidama kultūra ir istorija persisunkusioje Italijos saloje, sąmoningai nėjau nei į kultūrinius objektus, nei į muziejus. Nors skamba barbariškai, tai buvo gera kelionė. Sąžinę raminau ir tuo, kad daug ką esu apžiūrėjusi besilankydama ten prieš dešimt metų. Prisipažinsiu – kuo toliau, tuo labiau vietoj dar vieno muziejaus, bažnyčios, abatijos, pilies, galerijos, kurių dauguma, einant metams, išdyla iš atminties, noriu labai prabangaus dalyko: tiesiog buvimo. Važiavimo iš miesto į miestą, neturint aiškaus plano, stebint pro mašinos langą besikeičiančius vaizdus. Slampinėjimo, vieno ar kito miesto grindinio čiupimo. Atmosferos. Kvapo. Nefotografavimo. Kad kelionės tavy liktų tik tiek, kiek įsirašė atminty. Kurioje anksčiau ar vėliau neišvengiamai teliks tuštuma, o su mūsų fiziniu kūnu išnyks ir ji.

Todėl iš šios kelionės telikę pojūčiai – visa apimantis šilto vandens jausmas, įbridus į turkio mėlio Viduržemio jūrą. Svetimų kūnų artumas (italai paplūdimiuose mėgsta gulėti labai arti vieni kitų) Mondelo paplūdimy. Daug nuogos odos, skirtingo gymio, atspalvio, amžiaus. Šilto vėjo gūšiai, keliantis keltu iš žemyno į salą. Nuo akmeninių sienų senamiestyje vakare tvoskianti šiluma. Būgnų ritmas rastamanų pamėgtame kvartale. Panašus būgnų ritmas, vienam iš Palermo rajonų išsinešus pagarbinti šventojai statulą ir vežant ją ant pakynos ne visai šlovingos reputacijos gatvėmis. Katanijos stogų panorama ir skambantys varpai. Tepalo kvapas mažučiam senoviniame lifte su dvivėrimis durimis kadais prabanguose rūmuose, dabar paverstuose turistams nuomojamais butais. Kūnu nuolat srūvantis prakaitas. Žemyne, mažame viduramžiškame vietinių pamėgtame kurorte, vakare pagal vulgariją „La Colita“ šokantys miestelėnai – tą

pačią, kurios ritmu klubus kraipė Paolo Sorrentino „Didžio grožio“ veikėjo Džepo Gambardelo vakarėlio svečiai. Vos juntamas pelėsio kvapas buvusiam prabangiam viešbutyje, atmosfera taip primenančiame pernai „Scanoramose“ rodytą João Canijo „Blogą gyvenimą“.

Kad patirtume ką nors ypatingą, turime keliauti. Nemanau, kad tai būtina, nebent kelionę šiuo atveju suprastume kaip metaforą. Klausydama rugsėjį mirusio rašytojo Rolando Rastausko paskutinio interviu paskutinėje LRT „Klasiškos“ „Pirmo sakinio“ laidoje (tebus šis oksimoronas – tik makabriškas sutapimas) apie keliones po pasaulio miestus, jų prasmę ir apie tiesiogėjimą, vaikščiojau mišku. Paklaustas apie įstabiausius potyrius ir atradimus kelionėse, savo urbanistinio kirpimo neslepantis pašnekovas akcentavo bu-distinius nušvitimus – ne, ne miestuose, o būtent gamtoje.

Vasarą iš bibliotekos pasiėmiau Simono Pileckio „Idomią entomologiją“. Atradau, kad nuolat miške ant kelio randamos lapų „suktinės“ yra vabzdžio cigarsukio darbas. Lapą jis suka tam, kad galėtų jame padėti kiaušini. Susukta taip, kad lapas neišsivyniotų nesutvirtintas jokia limpama medžiaga. Vabzdys toks mažas, kad nesugebėtų susukti viso lapo, todėl prieš sukdamas pagal griežtus matematinius dėsnius jį „apkarpo“, brėždamas evoliutę pagal duotą evolvę. Neišmanydamas aukštosios matematikos, mažas, vos įžiūrimas gamtos gyvis, galima sakyti, sukuria tebeklą (norint susukti analogiškų proporcijų piltuvėlių-suktinę žmogui reikėtų įsivynioti į 140 kvadratinių metrų lapą). Visi gamtos pasaulio fenomenai man yra dar vienas Dievo įrodymas. Bet lygiai taip pat įrodymu laikyčiau ir Palatino koplyčios (XII a.) mozaikas, prieš dešimtmetį palikusius neišdildomą įspūdį iš kelionės po Siciliją.

Mąstau, kad cigarsukis (Lietuvoje aptinkama net 17 rūšių) galėtų atrasti vietą „Titaniko“ antro aukšto salėje

atidarytoje menininkės Laisvydės Šalčiūtės parodoje „Bestiariumas“. O lapų sukutinės galėtų atsirasti vietoj nosių visai armijai Laisvydės piešiniuose vaizduojamų vyrų-pinokių. Tiesa, aliuzija į medinuką, kuriam nosis išdygo riečiant netiesą, čia pernelyg akivaizdi. Paroda pačiu laiku – kaip niekada įtemptame politinių pokyčių laikotarpy, kai politinius postus užima asmenys, mano manymu, puikiai tinkantys papildyti Laisvydės Šalčiūtės parodos kunstkameros personažų kolekciją. Skambant arijai „Lascia ch'io pianga“ („Leiskite man verkti“) iš Händelio operos „Rinaldas“, videoprojekcijoje baubia rujojantis elnias. Parodą tarsi įgarsinantis baubesys, išpleištuojantis į klasikinio kūrinio dramatišką pakylėjimą, tebūnie dar viena taikli aliuzija į šių dienų groteską ir absurdus.

Nuolat prisimenu a. a. filosofės Jūratės Baranovos švelnų „paklapatalinti“ (pasirūpinti), minimą Giedros Radvilavičiūtės esė „Būtis ir laikas su Jūrate Baranova“ („Šiaurės Atėnai“, 2021-02-26). Būtent tokiu sudėtingu laiku, kai aplink daug tamsos, nesuskalbėjimo, provokacijų ir skaldymo, kaip niekada svarbu rūpintis artimu; ne tik dalyvauti pasaulio mastu vykstančiose visuomeninėse iniciatyvose, bet ir saugoti bei pastebėti tuos, kuriems tereikia pokalbio ir supratimo. Lapkritis – psichologinių krizių ir depresijų metas. Todėl šiame kontekste kažkam kelionės piečiau, kur daugiau saulės, yra gyvybiškai būtinos. Tiesa ta, kad ne visada įmanomos.

Stovėdama tūkstantinėje minioje prie Parlamento taikiamame Justino Žilinsko organizuotame mitinge „Dešimt tylos minučių“, stebėjau šviesius žmonių veidus. Norisi tikėti, kad taip, besilaikydami vieni kitų, ir išsilaikysime.

– EGLĖ FRANK –

Šeima kaip filosofinio gyvenimo forma

Daugybę tūkstantmečių pavyzdiniu žmogumi buvo vyras: jis buvo Dievas, tėvas kaip šeimos galva, karys, išradėjas, filosofas, menininkas, mokslininkas. Tai truko faktiškai iki XX a., kai vis didesnį svorį ėmė įgyti moteris. Toks pokytis ypač matomas šiomis dienomis, kai atvirai išryškėjo XX a. tendencijos. Galima netgi sakyti, kad dabar gyvename moterų laiką, nes ir įvairiausiuose mokymuose, paskaitose, kultūros renginiuose, skaitytojų bei rašytojų klubuose daugiausia dalyvauja moterys. Ir užsienyje, ir Lietuvoje dabar įdomiausias rašytojas yra moteris, o vyrų rašytojų kasta ne tokia įdomi, nes jiems būdinga dar ankstesnių šimtmečių inercija. Dabar rašytojos moteris rašo kitoms moterims skaitytojoms, nes ir skaitytojų auditorija yra daugiausia moteriška. Gyvename laiką, kai pavyzdiniu subjektu tampa moteris. Rašytojos moteris įtvirtina mūsų laikams pavyzdinį pažeidžiamą moterišką subjektą, jos vaizduoja moters pažeidžiamumą, išnaudojimą, galios santykių ir darbinės neteisybės sutrikdytą buvimą. Vyro pavyzdys graikams buvo Achilas, priešus ir sunkumus įveikiantis karžygis, lietuviams – galbūt kunigaikštis Vytautas, karo ir strategijos genijus. Pavyzdinis vyras buvo besivaldantis asketas, niekinantis prabangą ir gebantis miegoti kietame guolyje, apsiklojęs kailiu, buvo drąsus, niekino mirtį, skausmą ir kitas emocijas. Kartu su moters kaip pavyzdinio subjekto įsigalėjimu visuomenėje įsitvirtina moteriškos vertybės: svarbūs tampa jautrumas, jausmai, introspekcija, pažeidžiamumas, emocinis intelektas, širdis, privati erdvė ir šeima. Juk kaip bežiūrėtume, tėvų skyrybų atveju vaikas daugiau galimybių turi likti su motina negu su tėvu. Tad vaikas, šeima daugiau centruojami į moterį. Kylant moteriai kaip pavyzdiniam mūsų laikų subjektui, visuomenėje tampa svarbus šeimos, privačios erdvės, emocinio intelekto vaidmuo, ne tik aukštas intelekto koeficientas. Už šį daug reikšmingesnis emocinis intelektas. Mūsų laikais žmogus, turintis aukštą intelekto koeficientą ir žemą emocinį intelektą, anksčiau ar vėliau gyvenime patirs nesėkmę.

Taigi, apmąstydami tokią situaciją, norėtume kalbėti apie šeimą kaip filosofinio gyvenimo formą, kai mūsų laikais filosofinį Achilą, herojiškąjį filosofą, keičia gyvenimo meistras, kuris moka jaukiai įsikurti kasdienybėje, nevengia moterų, įsimyli moterį, išsiskiria į ją kaip į savąjį *Tu* ir taip kuria šeimą. Kai vis labiau pavyzdiniu žmogišku subjektu tampa pažeidžiamas moteriškas subjektas, pasidaro reikšmingas jau ne praėjusių amžių herojiškasis filosofas, kurio svarbiausias uždavinys buvo užkariauti anapusybės idealybę, bet gyvenimo meistras, kurio uždavinys yra jaukiai įsikurti kasdienybėje ir joje atrasti Dievą. Gyvenimo meistras tampa kito žmogaus partneriu, augina vaikus ir vaikų auginimas virsta meditacijos bei tikrovės kontempliacijos forma. O vengti šeimos, vaikų daugiausiai reiškia prasilenkti su mūsų laikų didžiuoju gyvenimo uždaviniu, nes dabartinėje visuomenėje, kai įsivyravo pažangios technologijos ir buitį tapo daug lengvesnė, vienišas pagal senovės herojiškojo filosofo modelį savo individualybę formuojantis filosofas jau prasilenkia su tikrove. Todėl gyventi tikrovėje reiškia patirti šeimos išlaikymo sunkumų, vaikų auginimo rūpesčių ir dėti pastangas santykiams su mylimu partneriu išsaugoti. Tad mūsų laikais atsiskleidė tai, kad Antikoje ir Naujaisiais amžiais vyravęs herojiškasis filosofas jau prasilenkia su tikrove, o tikrovėje dalyvauja gyvenimo meistras, naujas XIX a. antrojoje pusėje – XX a. susiformavęs filosofo tipas. Herojiškojo filosofo laikais svarbiausias žmogus buvo šeimos neturintis vyras, kuris naudojosi moterų teikiama erotinėmis paslaugomis, kaip Faustus Margaritos prielankumu, ir tada jas paliko, o dabar svarbus tampa filosofas, kuris užmezga santykį su moterimi, nors, žinoma, šeima gali egzistuoti ir kitokioje partnerystėje. Tad šis tekstas toliau plėtoja Sørenio Kierkegaard'o, kuris save suvokė kaip privatų mąstytoją, pamatinę išvalgą, kad Dievas atrandamas ne nuo kasdienybės atitrauktą sąvoką dialektikoje, bet privačioje kasdienėje egzistencijoje, o mąstydami privataus buvimo plotmę atrandame, jog žmogaus privatumo ribos yra jo šeimos ribos.

Šis tekstas atsirado savaime, beveik be konstruojančio proto įsikišimo, autorius buvo tik įrankis ištransliuoti idėją savaime. Galbūt dėl to šiam tekstui būdinga heteroseksuali optika, kurią grindžia ta aplinkybė, kad vaikai gimsta heteroseksualiai santykiuose, ir Friedricho Nietzsche mintis, kad galbūt tiesa yra moteris. Tačiau autoriaus tris dešimtmečius besitęsianti meilė, studijos ir pagarba dieviškiems Platonui ir Ludwigui Wittgensteinui, homoseksualiems filosofams, verčia neišleisti iš akių homoseksualios optikos. Tad: 1) makiažą naudoja ne tik moterys; 2) šeimos kuriamos ne tik heteroseksualioje partnerystėje; 3) kiekvienas žmogus yra laisvas išrasti savąją meilės formą, jei tai nėra pedofilija ar incestas. Priėmus šiuos teiginius šio teksto heteroseksuali optika gali būti transformuota į kitų giminių optikas.

Jeigu tiesa yra moteris

Nietzschė „Anapus gėrio ir blogio“ pratarmės pirmame sakinyje sako: tarkime, kad tiesa yra moteris. Ir jeigu taip,

tęsia jis, tai dogmatikai filosofai nieko neišmanė apie moterį. Nietzsche kalba apie dogmatikus, kurių itin įkyrus ir įrodymų reikalaujantis artėjimo prie tiesos būdas ne priartino juos prie tiesos, bet dar labiau nutolino. Vertybių perkainotojas kelia mintį, kad galbūt artėjimui prie tiesos reikia ne tik verifikacijos, falsifikacijos, įrodinėjimų, argumentavimų bei kitų formalių proto procedūrų, bet ir tam tikros žaismės, tam tikro drovumo ir begėdiškumo junginio, kuris aukščiausiomis akimirkomis vyksta tarp vyro ir moters. Nietzsche šiame veikale, teoriškai įtvirtinančiame tuos laimėjimus, kuriuos šis filosofas figūratyviai užčiuopė „Zarastroje“, mėgina pakeisti filosofavimo modelį, kuris įtrauktų žaismę, flirtą, koketavimą su tiesa, galbūt, anot šio filosofo, tai ir yra pats tikriausias būdas pažinti tiesą. Taigi tarp filosofo ir tiesos įsiterpia žaismė, flirtas, koketavimas, šokis, išdykavimas, o ne fundamentalios formalios procedūros. Pasak Nietzsche, mes visi esame įpratę išsakyti vertinimą, kad tiesa yra aukščiau už melą, ir tarytum objektyviai pažįstame tiesą ir filosofuodami esame maksimaliai objektyvūs. Bet galbūt teiginyje, jog moraliai tiesa yra daug vertingesnė už melą, slypi tam tikras prietaras, ir galbūt tikrovės dugne glūdi ne tiesa, bet melas, kurį mes padarome tiesa. Tarytum tiesa, būdama moterimi, mėgsta slėptis po makiažo simuliakrais ir yra tai, kas glūdi tikrovės pagrindu. Todėl reikia visai kito filosofavimo būdo nei tas, kurį Nietzsche nemėgsta ir demonizuojamas Sokratas įtvirtino Vakarų filosofijoje. Sokrato ištikimas mokinys Platonas išrado gerį savaime, sielos nemirtingumą, anapusių ir visą Vakarų filosofiją pajungė šių kategorijų ir konceptų diktatui.

Tačiau galbūt platonizmas, kuris postuluoja mąstomų substancijų pirmumą ir juslinės tikrovės antrumą, buvo klaida ir atitolino filosofiją nuo tiesos? Platoniškasis filosofas buvo herojiškasis filosofas, kuris paneigė jusles, kūniškumą, šį pasaulį ir atsivėrė anapusių idealybei, o toks filosofinis ėjimas Nietzschei atrodė klaida. Gal iš tikrųjų filosofas į tiesą ir tikrovę turi žvelgti kaip į moterį: nenusavinti jos po filosofinių procedūrų dogmomis, bet leisti flirtuoti ir tarp jų įtraukti žaismes. Bent jau šiame tekste tokį filosofą, kuris nerengia teismo tribunolo prieš tiesą-tikrovę-moterį, bet su ja flirtuoja ir bendrauja žaismingai, vadinsime gyvenimo meistru. Tai naujasis filosofas, kurio atėjimą pranašavo Nietzsche. Toks filosofas nevengia moterų, bet suprasedamas, jog tikrovės struktūra yra moteriška, įsitraukia į žaismę su tikrove.

Jacques'as Derrida sakydavo, kad jam daug svarbiau yra sužinoti ką nors apie garsaus filosofo lovos gyvenimą, užuot gilinusi į abstrakčias jo spekuliacijas ir dialektiką. Juokaujama, jog Immanuelis Kantas buvo vedęs tiesą ir ji pagimdė jam tris „kritikas“. Tačiau Kantas apie moterį taip pat yra pasakęs: kai man reikėjo moters, negalėjau jos išlaikyti, o kai galėjau išlaikyti, man jos jau nereikėjo. Matome, kad tokio abstraktaus filosofo kaip Kantas likimas pažymėtas prasilenkimo su moterimi ženklu. Galbūt pats filosofinės tikrovės nervas ir veriasi filosofo santykiuose su moterimi, kuri patriarchalinėje Vakarų filosofijos istorijoje buvo represuota, o žaismė santykiuose su tiesa-tikrove-moterimi draudžiama. Galbūt žaismė santykiuose su tiesa ir yra pats tikriausias filosofinis pažinimas ir pats tikriausias filosofo buvimas. Tad, užuot išstūmęs moteriškumą, filosofas turi pripažinti jį, leisti jam egzistuoti ir užmegzti deramą santykį su juo. Toks filosofas jau yra ne herojiškasis filosofas, išsižadėjęs šeimos gyvenimo ir moters dėl tiesos kaip anapusių idealybės, bet gyvenimo meistras. Jis jaukiai jaučiasi kasdienybėje, tvirtai kojomis remiasi į įprastinį pasaulį ir flirtuoja su tiesa-tikrove-moterimi ir jai įsipareigoja, ją įsimyli, jos siekia, su ja bendrauja, veda ją ir ji jam pagimdė biologinių ar dvasinių vaikų.

Šiame tekste ir stengsimės filosofijos centre pastatyti ne tradicijos išaukštintą herojiškąjį filosofą, kuris sekdamas Achilu atlieka savo teorinius žygdarbius užkariaudamas anapusių, bet kalbėsime apie gyvenimo meistrą, kuris yra šio įprastinio pasaulio kasdienybės veikėjas ir, joje gyvendamas, prisiima santykį su tikrovės struktūroje, jos gelmėje glūdinčiu moteriškumu. Be abejo, mes gename lauk bet kokį moralizavimą, bet kokią patriarchalinių vertybių kontrabandą, bet mėginame įsivaizduoti, kas nutiko gyvenimo meistrui, kai jis įsimylėjo tiesą-tikrovę-moterį. Pralaidžiam jį audringą romaną ir atsistojame toje vietoje, kai jiems gimsta vaikas ir jie įsipareigoja vienas kitam dovanodami save vienas kitam ir kurdami šeimą.

Herojiškasis filosofas ir šeimos gyvenimo atsakymas

Vakarų filosofijos istoriją labai apytikriai galime skirti į du ašinius laikus, kurie žymi du radikalius filosofijos pokyčius. Pirmasis ašinis laikas apima 800–200 m. pr. Kr., kaip nurodo Karlas Jaspersas (Karlas Jaspers, *Filosofijos įvadas*, iš vokiečių kalbos vertė Arvydas Šliogeris, Vilnius: Prada, 1998, IX sk., p. 110–114). Antrasis ašinis laikas yra XIX a. antroji pusė ir XX a. Pirmajame ašiniame laike buvo išras-

tas moralės dėsnis ir jam pajungtas gyvybės faktas. Taip prasidėjo moralės epocha, kuri pakeitė iki tol vyravusią ikimoralinę epochą, o antrajame ašiniame laike gyvybės faktas buvo išlaisvintas iš griežto moralės dėsno diktato ir įsivyravo anapus moralės esantis laikas. Tad epochai po pirmojo ašinio laiko būdinga askezė ir susivaldymas nuo jausmų bei geidulių, o antrajam ašiniui būdingas savo jausmų, gyvenimo išlaisvinimas iš sustabarėjusių, griežtų moralės dėsnių, savotiškas išsivadavimas, išsilaisvinimas, leidimas būti sau, kai reikia nustoti mąstyti ir būtina pradėti gyventi.

Dabar aptarsime pirmąjį ašinį laiką ir įvykusias filosofines inovacijas. Žinome, kad pirmajame ašiniame laike atsirado metafizika kaip bendriausių tikrovės dėsnių tyrimas ir filosofas ėmė atsiverti šiems bendriausiems tikrovės dėsniams, pradėjo kontempliuoti tikrovę ir savo gyvenimą organizuoti pagal šiuos dėsnius. Metafiziniai dėsnių yra anapus juslinio pasaulio įvairovės, jie yra vienovė, kuri grindžia juslinę pasaulio įvairovę, o filosofo uždavinys – atsižadėti juslumo, geidulingumo, kūniškumo, jausmų, aistrų, afektų ir atsidėti idėjai savaime, kaip pasakytų Platonas, kontempliuoti. Aistros, jausmai ir geismai tik slopina filosofinę žiūrą, tikrasis filosofas yra asketas, kuris stebi anapusinius tikrovės dėsnius, jiems pajungia savo gyvenimą, įveikdamas jausmus, geismus ir afektus. Toks visiškai susivaldantis, veiksmus protui pajungęs žmogus ir yra epochos, prasidėjusios po pirmojo ašinio laiko, filosofinis herojus. Tačiau įdomiausia, kad ši pirmojo ašinio laiko filosofija ir askezės idealai lėmė tai, jog šioje epochoje turime herojiškąjį filosofą, kuris (kaip Achilas atlieka savo didįjį žygdarbį: nužudo Hektorą ir kaunas pirmose gretose užkariaujant Troją) užkariauja anapusių. Šiems filosofams, nuo Platono einant per Aurelijų Augustiną, Tomą Akviniatį iki René Descartes'o bei Kanto, ir buvo svarbu užkariauti idealybę. Augustinas „Išpažinimų“ III knygoje sako, kad Kartaginos juslinis gyvenimas buvo spąstai jo sielai, nors be galo viliojo, bet jis norėjo išsivaduoti ir tapti šventas. Tad herojiškasis filosofas įtariai žvelgia į juslinį gyvenimą, galbūt turi seksualinių ryšių su kitais asmenimis, tačiau nesiaingauja su šiais žmonėmis, jie nebūtinai palydovas, nes jo didysis tikslas yra ideali anapusių: archės, metafiziniai dėsnių, Dievas, idėjos, o juslinis pasaulis, kuris pasižymi daiktų įvairove, jam yra nesvarbus ir turi būti įveiktas. Anot Platono, šis pasaulis yra šešėlių karalystė, daiktai yra tik idėjų atspindžiai, o filosofas turi mąstyti atspindžių originalus – pačias anapus esančias idėjas.

Antikoje pirmuoju ašiniu laiku svarbu buvo nugyveniminti gyvenimą, gyvenant asketiškai, apvaldyti aistras ir atsiduoti proto dėsniui. Filosofo uždavinys – įvaldyti save, įveikti geismus, nugalėti ir gyventi atsidavus protui. Tai didysis filosofo iššūkis, nes antikinis gyvenimas, atvirkščiai, buvo kupinas antikinių fatališkų aistrų, kokių turėjo Achilas, kurio pyktis – „Iliados“ varomoji jėga. Filosofas būdavo tas, kuris nusišalindavo nuo šeimos ir erotinio gyvenimo, kontroliavo ir valdė save. Herojiškasis filosofas niekino šį pasaulį, stengėsi jį atmesti, nuo jo bėgo ir norėjo atsiverti idealiai anapusių, o tokio atsivėrimo sąlyga – atmesti kūną, kasdienį gyvenimą, jausmus, geismus ir tapatintis su anapusių, kuri Platonui buvo idėjų karalystė arba krikščioniškiems filosofams – Dievas. Tad Aurelijus Augustinas „Išpažinimuose“ sako, kad Kartaginoje kunkuliuojantis juslinių aistrų pasaulis yra trukdis siekiantiems šventumo. Pirmajame ašiniame laike greta herojiškojo filosofo moteris, šeima mažai įsivaizduojama ir įmanoma. Filosofas paprastai privalejo neturėti šeimos, turėjo pasišvęsti mąstyti ir gyventi vienas, atsiskyręs arba supamas mokinių. Tradicijoje filosofui turėti šeimą buvo neįprasta. Aišku, galima sakyti, kad be šeimos mąstymo nedrumsčia gyvenimo ir buities rūpesčiai, todėl daugiausiai sumąstoma ir parašoma, nes šeima, jos išlaikymas filosofą atitraukia nuo pasišventimo didžiajam pažinimo žygdarbiui. Tradicijos herojiškieji filosofai nelabai pažino tikrą gyvenimą, todėl, žvelgiant iš dabarties perspektyvos, jų tekstai, kuriuose peikiamos aistros, geismai ir šlovinamas protas bei susivaldymas, atrodo gana tiesmuki, vienareikšmiai ir primityvūs. Erotiniam gyvenimui atsidėjęs žmogus pirmajame ašiniame laike irgi atrodė per daug paprastas. Po pirmojo ašinio laiko prasidėjusioje epochoje protas buvo filosofijos tikslas, norėta, kad jis valdytų visą žmogų. Toks žmogus būdavo racionalus, susivaldantis, neišmušamas iš vėžių, asketas, vienišius, keliautojas po kosmopolitišką Viduržemio jūros pakrančių miestų pasaulį.

Tad platoniškojo tipo filosofas turėjo atsakyti šeimos ir atsidėti protui bei dorybei, o šeima jam buvo suprantama kaip trukdis ir akmuo po kaklu. Tarkim, Aurelijus Augustinas, atsidavęs Šiaurės Afrikos Viduržemio jūros pakrantės miestų seksualinėms aistroms, turėjo moterį, kuri jam pagimdė sūnų Adeodatą, bet jos nevedė, ji buvo skirta tik erotinėms aistroms tenkinti. Nuo pirmojo ašinio laiko ir vėliau du tūkstančius metų filosofija niekino geismą, kasdienį gyvenimą, kuris buvo suprantamas kaip spąstai sielai, kaip

Išskaityti Meksikos greitkelius

Atėjus šalčiams, Filadelfijoje įsistūgavus žvarbiems vėjams, seni mediniai langai, pagauti stiprių gūsių, užgroja bildukų maršą. Nuo kompiuterio ekrano atitrūkęs žvilgsnis užstringa pilkoje gatvėje. Mintys nepastebimai ima klajoti po kažkada regėtus šiltų kraštų kraštovaizdžius. Rodos, jeigu pakankamai ilgai žiūrėsi į vieną kitapus gatvės stovinčio mūrinio namo sienos tašką, imsi ir kaip koks Johnas Ashbery teleportuosiesi į „Rožiaspalvių gėlių miestą! / Miestą, labiausiai norimą pamatyti ir labiausiai nematytą Meksikoje!“ (vertė Andrius Patiomkinas). Centrinė aikštė, prašmatni mažytė estrada, moterys, prekiaujančios vaisiais ir gėlėmis, bažnyčios bokštas, nuo kurio matyti visa miesto panorama, bet tik mirktelk ir viskas akimirksniu išgaruoja.

Brūkšteliu Carolinai, kuri „Airbnb“ skelbiasi nuomojanti *casa frente al mar* (namelį prie jūros). Klausiu, ar saugu keliauti į Meksiką. Po minutės atsakymas – *en cuanto al tema del crimen creo que es peligroso para la gente que vive ahí, tengo entiendo que no se meten con los turistas...* „Duoling“ pamokėlės nenuėjo veltui – suprantu, kad pavojinga ten tik vietiniams, prie turistų jie nagų nekiša. Nesuilaikiusi liūdnoškai šyptelio, nes atsakymas beveik identiškas Williamo S. Burroughso žodžiams – Jacko Kerouaco paklaustas, ar nepavojinga Meksikoje, jis atšovė: *Don't worry: Mexicans only kill their friends.*

Kerouacui, kaip ir kitiems bytnikams, siekis kirsti Meksikos sieną buvo tarsi užkoduotas kraujyje. Tai buvo jų nomadiškos kartos troškimas, traukęs prisiliesti prie kažko gryno, gaivališko, pirmapradiško. Ten Kerouacas, rodos, atrado ir savąją nirvaną. Gyvendamas prastame Meksiko bute be elektros, su žvakėmis, deginamom per meditacijas, jis parašė garsųjį „Meksiko bliuzą“ (*Mexico City Blues*, 1959) – onomatopėjišką, dzenbudizmu ir opioidinėmis fantazijomis persisunkusį religinių apmąstymų tomelį, sudėtą iš 242 priedainių, „*A kek Horrac / I hear in the Aztec Night / Of Mystery / Where the Plateau Moon / With Moon Citlapol / Over the dove roofs / Of Heroé Mexico*. Geriau kartą pamatyti, nei šimtą kartų išgirsti, pagalvoju ir, niūniuodama 140-ąjį priedainį: *Fifty pesos / 3 Cheers Forever / It's beautiful to be comfortable / Nirvana here I am*, užsisakau bilietus.

Lėktuvui nusileidus Kankuno oro uoste, bijodamos patekti į turistų spąstus, iš karto patraukiam 307-uoju greitkeliu į pietus. Tačiau – dideliame nusivylimui – beveik visa rytinėje Kintana Roo valstijos pakrantėje esanti Majų Rivjera yra grandioziški pelėkautai. Žodžius *Quintana Roo* pirmą kartą perskaičiau Joan Didion knygoje „Mėlynosios naktys“ (*Blue Nights*, 2011). Autorė pasakoja, kaip juodu su vyru, čia lankydami 1966-aisiais, pasižadėjo, jei turėsiantys dukterį, ją pavadinsią *Quintana Roo*. Tada tas žemės lopinėlis dar net nebuvo integruota valstija, tiesiog teritorija, visiška *terra incognita*, į kurią atklysdavo tik archeologai, herpetologai ir banditai. Šiandien, jei prie šios kompanijos prijungtume dar apie 10 mln. kasmet sugužančių turistų, gautume sausakimšus paplūdimius ir neperlipamus kalnus pigių suvenyrų. Ilgai netrunkam susivokti, kad ši pakrantė – ne mums; ir papustom padus.

Riedam gilyn į Jukatano pusiasalį. *Ma'anaatik ka t'ann* – išgirdo ispanai, kai paklausė vietinių, kaip šie vadina savo kraštą. Iš šių žodžių ir kildinamas Jukatano pavadinimas, majų kalba reiškiantis – „aš nesuprantu tavo kalbos“. Platus 305D greitkelis nosies tiesumu atveda prie staiga išnirusios policininkų būdelės, šalia kurios tamarindo pavėsyje susėdę trys aptingę uniformuoti vyrai tik mosteli ranka, duodami ženklą keliauti toliau (suprask – „varykit, *güeras* (baltukės)“). Akimirksniu kelias virsta visišku šunkeliu, kurį, regis, džiuanglės kaipmat apžios rajiūniška burna.

Prisiminiau, ką Chuanas Presijadas, vienas iš Juano Rulfo romano „Pedras Paramas“ protagonistų, keliaudamas į Komalą, kalbėjo apie kelią: „Jis kyla arba leidžiasi, nelygu, atvykstama ar išvykstama. Tam, kuris išvyksta – kyla; tam, kuris atvyksta, – leidžiasi.“ O mūsiškis tik stoji ir stoji, nes kas kelis kilometrus skersai duobėto asfalto buvo įmontuoti *topes* – metaliniai greičio mažinimo kalneliai, dar vadinami gulinčiais policininkais. Kai kur jie buvo išlupinėti, kad netrikdytų tolygaus eismo ir nemažintų ir taip vėžliško greičio. Nors tai yra pigiausias būdas stabdyti greičio mėgėjus, kaskart stodamas ir vėl įsibėgėdamas, automobilis į aplinką išmeta 9 kartus daugiau teršalų, didinančių ozono kiekį atmosferoje (vien Meksike tokių „linksmyjų kalnelių“ yra apie 30 tūkstančių). Kita vertus, mažas greitis leido tiesiog žvalgytis pro langą. Nors asiliukų, apkrautų nešuliais, šiais laikais vargu ar besutiksi, šalikele pramindavo vienas kitas mačetę ant nugaros prisikabinęs triratininkas, ant savo transporto priemonės priekio įtaisytoje priekabėlėje vežantis glėbelį žabų, porą arbūzų ar lekuojantį šunėką. Akį patraukdavo kokia nors pakelės *cantina* (užeiga) su išblukusia „Coca-Colos“ atributika ir išpuoštomis Gvadalupe skulptūrėlėmis. Viskas atrodė, lyg būtų atgiję iš

kadais darytų Juano Rulfo fotografijų, iliustravusių ir pirmąjį Meksikos turistinį kelių atlasą (*Caminos de Mexico*). Dar prieš rašydamas „Pedrą Paramą“, Rulfo buvo išmaišęs visą Meksiką. Besiversdamas padangų prekyba, jis daug keliavo, fotoaparatu fiksuodamas 4-ojo dešimtmečio šalį, kurios vaizdiniai greičiausiai ir paklojo kelią Lotynų Amerikos magiškojo realizmo atsiradimui. Pats autorius visad tvirtino, kad knygos pagrindinis herojus yra ne Paramas, o Komalą – miestas, nugrimzdes į visišką nevilį ir paliktas likimo valiai virtęs numirėlių dykra, kurioje apie kažkada buvusį spalvingą gyvenimą dabar pašnibždomis pasakoja mirusieji. „Paramas“, kaip ir mano gyvenimas, yra apie tylą, – yra sakęs Rulfo. Mūsų pervažiuojami miesteliai taip pat atrodė tylūs, jų nebylias centrinės aikštės it koks gobtuvas gaubė nuo kepinančios saulės dūzgiantis oras.

Nors buvo kovo pabaiga, dienos karštis priminė *tiempo de la canicula*, angliškai dar vadinamą *dog days*. Ne todėl, kad tomis dienomis visi šunys, nė nesivargindami ieškoti pavėsių, krenta vidury kelio lyg ištikti nuomaro ir tik vos pastebimai kilnoja savo sulysusias papilves, o todėl, kad tomis dienomis auštant, su saule įsižiebė ir Sirijus – ryškiausia Didžiojo Šuns žvaigždyno žvaigždė, pranašaujanti artėjantį nepakeliamą karštį. Tadien termometras rodė +37 °C (pojūtis lyg +40 °C). Atrodė, dar truputis, ir pasieksim vaiduoklių miestą – Komalą.

Švč. Mergelė Marija su Kūdikėliu Jėzumi Bernardinų vienuolyne Valjadolide. Autorės nuotrauka

Nepasiekėm. Po trijų valandų dardėjimo, pervažiavus ilgą tiltą, po kuriuo tyvuliavo rausvas, atrodė, kone verdantis vanduo, atsivėrė Kujas. Miestelis labiau panėšėjo į tą Komalą, apie kurią Chuanui Presijadui prieš mirtį pasakojo motina. Nuo vandenyno pūtė stiprus vėjas, gatvės buvo užpustytos baltu smėliu, oras kvėpėjo taip, lyg kas būtų išpylęs milžinišką statinę medaus. Jei būčiau paklaususi pirmo pasitaikiusio praeivio, ką jis čia veikia, beveik garantuoju, būtų atsakęs – nieko. Čia beveik kasdien dingsta elektra, o su šiais trukdžiais – ir internetas, tad galima atsipūsti ir stebėti, kaip begaliniam vėjyje įsikinkę aitvarus banglentinkai šokinėja virš mėlynų vandenų, arba nerti pačiai į bangas, kurios švokšdamos baltais purslais nuplauna kūną gyvastingu vandeniu. „Penktą ryto arba penktą vakaro, niekada vidury dienos, – sako soldadera Jesusa, viena iš Meksikos revoliucijos dalyvių, kurios prisiminimus knygoje *Here's to You, Jesusa!* užrašė Elena Poniatowska. – Atsiritant bangai, smėlis atrodo švarutėlis, – atsistok skersai, prasižergusi ir tvirtai įsispyrusi smėlin, ne priekiu į bangą ir ne nugarą, o šonu, nes kitaip ji pasiglemš tave po savim.“ Nesinorėjo niekur judintis iš Kujo, bet laukė kelias.

Kad pasiektume 295-ąjį greitkeli, turėjome pervažiuoti cukranendrių plantacijas. Nežinojau, kada čia cukranendrių derliaus nuėmimo sezonas, bet atrodė, jei tik žengsi žingsnį nuo kelio į jų lauką, akimirksniu atsidursi Fernandos Melchor „Uraganų sezono“ puslapiuose. Sustojom prie ryškiais plastikinėmis gėlėmis apkaišytų kapinaičių. Buvo šeštadienio vidurdienis. Iš tolumoje ant nedidelės kalvelės nendryne stūksančio pilkšvo cementinio namo sklido garsi muzika. Aplink nebuvo nė gyvos dvasios, darėsi baugoka prisiminus, kaip pirmąją sceną savo knygoje aprašo Fernan-

da Melchor: „...visi penki, sutūpę it katės ant sausos žolės, visi penki, susispietę lyg vienas, visi penki žaliųjų mėsmusių apsupty pagaliau atpažino, kas plūduriuoja gelsvose vandens putose: tarp meldų ir plastikinių maišelių, vėjo sunėštų nuo greitkelio, kyšojo išpuvęs lavono veidas, tamsi vypsanti kaukė, knibždėte knibždanti tunto juodų gyvačių, ir šypsojosi.“ Visi kiti knygoje papasakoti įvykiai, atsitikę išgalvotame atokiame La Matosos miestelyje, sakyčiau, skirti stipresnių nervų skaitytojams. Jau pats pavadinimas įspėja, kad čia slypi kažkas pragariško: žodyje „Uraganų“, lyg prisidengusi šydu iš raidės „U“, puikuoja pagrindinė knygos herojė – Ragana.

Nors gyvenimas La Matosoje šiek tiek primena Komalą, kur mažą bendruomenę it koks praeikimas pasiglemžia aistros, prietari, smurtas, prievarta, pavydas ir mačizmas, Rulfo magiškąjį realizmą Melchor, pasitelkusi unikalų rašymo stilių ir necenzūrotą žodyną, transformuoja į košmariškąjį. Jos sukurtame žiaurumo ir neviltes pasaulyje tiesiog nebelineka vietos magijai, nes viską savo gniaužtuose laiko siaubas. Mintis parašyti „Uraganų sezoną“ autorei kilo perskaičius viename iš vietinių Verakruso laikraščių išspausdintą žinutę, kad vyras nužudė raganą, nes ši, norėdama jį susigrąžinti, skleidė kerus. Melchor ketino vykti į tą miestelį ir viską sužinoti iš pirmų lūpų, bet vėliau šio samanymo atsisakė, nes aiškintis raganų dūstys detales,

nepatenkant į narkotikų grupuočių akiratį, greičiausiai būtų buvę neįmanoma. Iš nekrologo gimęs romanas atsidūrė Tarptautinės Bookerio premijos trumpajame sąraše, „Netflix“ (jei kam norisi švelnesnės knygos versijos) sukūrė ekranizaciją, o leidykla „Rara“ pasirūpino vertimu į lietuvių kalbą. Tekstą prakalbino ir sakinius iš 200 (!) žodžių meistriškai suvaldė Eglė Naujokaitytė. Tačiau skaitant ir springstant nuo kas antrame sakinyje vartojamo žodžio „bybys“ knieti tik kuo greičiau pasiekti pabaigą, tikintis ten surasti nors menkiausią viltį, kad monstros virtęs ir visų užmirštas užkaboris dar gali iš viso to išsikapstyti. „Ar matote? Tą šviesą, spindinčią tolumoj? Mažą šviesulėlį, panašų į žvaigždę? Ten ir turite keliauti, paaiškino jiems; ten ir yra išėjimas iš šios skylės“, – taip duobkasio, vadinamo Seneliu, bandančio nuraminti ir paguosti iš lavoninės naujai atvežtuosius, žodžiais užbaigia knygą Melchor.

Spustelėjus akseleratorių svarstydama, ar visi tik ir terašo apie mirtį, ar tik man tokios knygos pakliūna į rankas. Dažnam Meksika būtent ir asocijuojasi su mirtimi, ypač su *Dia de Los Muertos* švente, kai gan džiugiai, net karnavališkai pagerbiami visi mirusieji. Mažiau žinoma yra *Santa Muerte* (Šventoji Mirtis), kurią garbinančiųjų kultas per pastaruosius du dešimtmečius (o ypač po to, kai valstybė paskelbė karą su narkotikais) žaibiškai išaugo. Kartelių valdomuose miesteliuose, kur smurtas yra žmogaus protu nesuvokiamas, giltinės atvaizdas keičia šimtmečius Meksikos globėja buvusią *Nuestra Señora de Guadalupe*. Nusikaltėliai meldžiasi giltinei, prašydami drąsos ir stiprybės, o jų artimieji – apsaugos nuo teisėsaugos. Apie 5 mln. meksikiečių garbina mirtį, nes tamsa, kerštas ir prievarta tapo jų kasdieniniais palydovais. Prie jos kojų nešamos dovanos – pinigai, cigaretės, saldumynai ir alkoholis, iš *La Flaquita* (Kaulėtosios Mergelės) tikintis jeigu ne stebuklo, tai bent jau saugios palydos į pomirtinį gyvenimą.

Neseniai mane stipriai paveikė perskaityta Akvilinos Cienaitės esė apie mirtingumo matavimąsi („Metai“, 2024, Nr. 1). Akvilina priminė Margaret Atwood mintį apie mirtingumo ir kūrybos sąsają ir kad bet koks rašymas kyla iš troškimo leistis į pavojingą kelionę į požemius (*underworld*), o „kadangi mirusieji valdo praeitį, jie valdo istorijas“, sako Atwood. Iš dalies šis travelogą ir radosi iš slapto noro keliauti į tamsą arba bent šiek tiek prisiliesti prie pomirtybės, kas Atwood eilėraščiui, vaizduojančiam XVII a. Meksikos poetę bei kovotoją už mergaičių ir moterų teisę į mokslą Juaną Inés de la Cruz (deja, ji net ir nusikirpusi plaukus ir bandydama apsimesti vyru nebuvo priimta į universitetą), žodžiais skambėtų taip: „...rankas ligi alkūnių sukišti į tvaną / liekanas, rankas suleidus žemėn, grabalioji jomis / tarp šaknų, svogūnėlių, išmėtytų stiklo rutuliukų, aklagalvių šliužų, katašūdių, savo pačios / būsimų griaučių...“

Kelionei einant į pabaigą, pradėdau abejoti, ar įmanoma Meksiką pažinti vien plika akimi. Galbūt ją išskaityti mums reikalingos istorijos? Istorijos, net ir pasakodamos apie mirtį, įprasminančios patį gyvenimą, taip suteikdamos viltį. Netgi jei ta viltis reikštų ant rožiaspalvės saldžiai prinokusio arbūzo skilties išskaptuotus tris žodžius, kuriuos, lyg duoklę gyvenimui, likus vos kelioms dienoms iki mirties, paskutiniame savo paveiksle nutapė Frida Kahlo. VIVA LA VIDA.

THOMAS PUTNAM

Hemingway'us apie karą ir jo pasekmes

Pabaiga. Pradžia Nr. 21

Ispanijos pilietinis karas

Su Ispanija ir ispanais Hemingway'ų siejo nepertraukiamas meilės ryšys. Kovas su buliais jis pirmą kartą išvydo 3 deš. pradžioje, o Pamplonos festivalių patirtis praverė rašant romaną „Saulė taipgi teka“. Hemingway'us archyve yra asmeninė su korida susijusios medžiagos kolekcija, kurią sudaro bilietų šaknelės, programėlės ir jo paties tyrimai 1932 m. išleistai apybraižai apie kovas su buliais „Mirtis popietę“ (*Death in the Afternoon*). Todėl nenuostabu, kad Europoje plintant fašizmui Hemingway'us ypač susidomėjo Ispanijoje įsiplieskusiu pilietiniu karu.

Pirmą kartą su fašizmu Hemingway'us susidūrė, kai 3 deš. pradžioje ėmė interviu iš Benito Mussolini, žmogaus, kurį apibūdino kaip „didžiausią blefuotoją Europoje“. Nors kiti iš pradžių priskyrė Mussolini nuopelnus už Italijoje įvestą tvarką, Hemingway'us numatė, koku žiauriu diktatoriumi šis taps. Savo antifašistinių nuostatų pradžią Hemingway'us siejo su 1924 m. Mussolini fašistų įvykdytu italų socialistu Giacomo Matteotti, pasisakiusio prieš Mussolini, nužudymu.

Ispanijoje Francisco Franco, pasitelkęs nacionalistų pajėgas, vadovavo Vokietijos ir Italijos remiamam sukilimui prieš vyriausybę ir Respublikai lojalius asmenis. Įsiplieskus pilietiniam karui, Hemingway'us į Ispaniją sugrįžo kaip Šiaurės Amerikos spaudos asociacijos (NANA) korespondentas ir kartais darbavosi drauge su kolege žurnalistė Martha Gellhorn, vėliau ši tapo trečiąja jo žmona.

Ispanijoje Hemingway'us bendradarbiavo su garsiu karo fotografu Robertu Capa. Tuo laikotarpiu Capos padarytos Hemingway'aus nuotraukos dabar priklauso didžiuliam Hemingway'aus garso ir vaizdo archyvui, kurį sudaro daugiau kaip 10 tūkst. fotografijų.

Hemingway'aus karo reportažai buvo kritikuojami dėl šališkumo, nukreipto prie Franco ir nacionalistus. 1951 m. laiške [profesoriui, vėliau apie jį parašiusiam keletą biografijų] Carlosui Bakeriui Hemingway'us tai aiškino šitaip: „Ispanijos pilietiniame kare Respublikos pusėje kariavo mažiausiai penkios partijos. Bandžiau suprasti ir įvertinti visas penkias (labai sunku), nepriklausydamas nė vienai iš jų. [...] Nepriklausiau jokiai partijai, tik labai domėjausi Respublika ir ją mylėjau. [...] Ispanijoje turėjau ir turiu daug draugų kitoje pusėje. Apie juos irgi stengiausi rašyti nuoširdžiai. Politiškai visada palaikiau Respubliką nuo pat jos paskelbimo dienos ir ilgą laiką iki tol.“

„Karo korespondento pareiga – rašant pristatyti abi puses“, – tvirtina Seánas Hemingway'us, ir šiuo atveju jo senelis „nesugebėjo to padaryti, aiškiai palaikydamas republikonus, o ne nacionalistus“. Vis dėlto jo reportažuose tiksliai pavaizduota, kaip vyko karas, ir jame įgyta patirtis vėliau praverė rašant romaną „Kam skambina varpai“ (1940). Nepaisant Hemingway'aus simpatijų lojalistams, jis pozityviai vertinamas už tai, kad romane užfiksavo abiejų besigrumiančių pusių vykdytus žiaurumus.

Pagrindinis romano veikėjas Robertas Džordanas, mokytojas iš Amerikos, kaip sprogdinimo specialistas prisijungia prie antifašistinio ispanų partizanų būrio, kuriam generolas rusas yra įsakęs susprogdinti tiltą.

Rašytojos Nadine Gordimer nuomone, šis romanas (kurį ji vadina kultine savo kartos knyga) ypatingas tuo, kad Džordanas kitos šalies pilietiniame kare ginklo imasi dėl asmeninių, o ne ideologinių priežasčių. Romane Hemingway'us teigia, jog Džordanas politiškai nesusisaistęs. Jo atsidavimą Respublikai kurstąs, Gordimer žodžiais tariant, „savotiškas konservatyvus individualizmas, kuriame pasitenkinimas savimi grumiasi su platesnio rūpesčio dėl žmonijos reikiamybe“. Tikslą išsikėlęs Džordanas yra pasiryžęs rizikuoti savo gyvybe.

Tiltas susprogdinamas, bendražygiai sėkmingai atsitraukia, o sužeistas Džordanas lieka laukti neabejotinos mirties nuo artėjančių fašistų karių rankos. Galimas daiktas, būtent dėl savo ryžto veikti Džordanas tapo tokia kultine to meto figūra. Jo paties žodžiais iš romano: „Ši diena – viena iš daugelio būsimų dienų. Bet nuo to, ką padarysi šiandien, galbūt priklausys tai, kas atsitiks per visas tas būsimas dienas. Taip buvo visus šiuos metus. Taip buvo jau tiek daug kartų. Visas šis karas toks.“*

Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai

1942 m. Hemingway'us sutiko tapti antologijos „Vyrai kare“ (*Men at War*), geriausių visų laikų tekstų karo te-

ma, redaktoriumi. Jungtinėms Valstijoms jau įsitraukus į karą, knygos įžangoje Hemingway'us pažymėjo: „Vokiečiams sekasi ne todėl, kad jie yra supermenai. Jie tiesiog yra praktiški karo profesionalai, atsisakę visų senų teorijų [...] ir geriausiai ištobulinę praktinį ginklų ir taktikos panaudojimą. [...] Būtent šiuo momentu mes galime paimti viršų, jei tik vyriausiosios vadovybės neslogins sustabarėjusi ankstesniojo karo mąstysena [...]“

Ne iš tų, kur sėdi dyki ir vadovaujasi „sustabarėjusia ankstesniojo karo mąstysena“, Hemingway'us, prasi-dėjus karui gyvenęs Kuboje, pats ėmėsi patuliuoti Karibų jūroje, ieškodamas vokiečių povandeninių laivų. Hemingway'aus archyve yra jo [žvejybos] laivo „Pilar“ žurnalas su daugybe įrašų ir vietos karo vadams skirtų mašinėlė spausdintų ataskaitų, bylojančių, kaip kruopščiai jis fiksavo pastebėtus laivus ir informaciją perduoda-vo amerikiečių žvalgybos pareigūnams.

1944 m. Hemingway'us grįžo į Europą, kad taptų svarbiausiu Antrojo pasaulinio karo akimirku, įskaitant Išsilapinimą Normandijoje, liudininku. Tuo metu jam buvo 44-eri, ir, palyginęs jo nuotrauką nekombatanto tapatybės kortelėje su Pirmojo pasaulinio karo devyniolikmečio savanorio portretu, negali nepastebėti, koks iškilus per tuos 25 metus tapo tarptautiniu mastu pripažintas autorius.

Hemingway'us lydėjo amerikiečių karius, kurie štur-mavo „Omahos“ paplūdimį, nors jam, kaip civiliui korespondentui, nebuvo leista išsilapinti. Po kelių savičių jis grįžo į Normandiją ir prisijungė prie pulkininko Charleso Lanhamo-Bucko vadovaujamo 22-ojo pulko, judančio link Paryžiaus (šio išlaisvinimą stebės ir vėliau aprašys). Prieš tai Hemingway'us dėjo prieštarai vertinamas pastangas rinkti žvalgybos duomenis Rambujė kaime ir, gavęs kariškių leidimą, su nedideliu būriu nereguliuojamų kovotųjų pats griebėsi ginklo.

Pasak Antrojo pasaulinio karo istoriko Paulo Fussellio, „Hemingway'us prisidarė bėdos, imdamasis vadovauti savo surinktam Pasipriešinimo judėjimo žmonių būriui, nes korespondentui nedera vadovauti kariams, net jeigu vadovauja gerai“.

1951 m. birželio 23 d. laiške C. L. Sulzbergeriui iš „New York Times“ Hemingway'us pateikė tokį paaiškinimą: „Man buvo pareikšta tam tikrų kaltinimų dėl kariavimo ir vadovavimo nereguliosioms pajėgoms, tačiau Trečiosios armijos generalinis inspektorius kaltinimus atmetė. [...] Jūs žinia, žurnalas „Colliers“ man buvo pavedęs parašyti tik po vieną straipsnį per mėnesį, todėl tarp tų kas mėnesinių tekstų norėjau kuo nors pasitarnauti. Turėjau žinių tiek apie partizaninį karą ir nereguliuojamų kovų taktiką, tiek apie oficialų kariavimą, todėl norėjau ir džiaugiausi galėdamas dirbti ar būti kam naudingas pagal sugebėjimus.“

Europoje Hemingway'us praleido 10 mėnesių, žygiuodamas drauge su Sąjungininkų pėstininkais į Hirtgenvaldo mišką, kur šie „pralaužė“ Zygfrido liniją. Karo pabaigoje Hemingway'us grįžo į Kubą. Savo tautiečiams, turėdamas omenyje amerikiečių panaudotą atominę bombą, jis priminė: „Šiuo metu esame stipriausia jėga pasaulyje. Svarbu, kad netaptume labiausiai nekenčiama.“ Kad tokio likimo būtų išvengta, „turime išnagrinėti ir suprasti pagrindines mūsų pasaulio problemas, buvusias iki Hirosimos, kad galėtume protingai išsiaiškinti, kaip kai kuriuos iš jų pakito ir kaip jas būtų galima teisingai išspręsti, naujam ginklui tapus pasaulio nuosavybe. Dabar turime kruopščiau kaip niekada anksčiau išnagrinėti jas ir atminti, kad joks ginklas dar niekada neišsprendė moralinių problemų. Jis gali primesti sprendimą, bet negali laiduoti, kad tas bus teisingas.“

Per 1947 m. birželį JAV ambasadoje Kuboje surengtą kuklią ceremoniją karo korespondentas Hemingway'us buvo apdovanotas „Bronzinės žvaigždės“ medaliu už veikimą „apšaudomose kovos veiksmų zonose, siekiant susidaryti tikslų padėties vaizdą. Savo išraiškos talentu p. Hemingway'us skaitytojams nupiešė ryškų priešakinių eilių kario ir jo organizacijos sunkumų ir pergalių paveikslą.“

Hemingway'us parašė vieną romaną, kurio veiksmas vyksta Antrojo pasaulinio karo fone. Knygoje „Anapus upės, medžių ūksmėje“ (1950) pasakojama apie pagyvenusį amerikiečių pulkininką, kuris baigiantis karui Venecijoje įsimyli jauną italų grafitę. Romanas nebuvo taip gerai įvertintas kaip ankstesnieji – nepateisino lūkesčių, kad perteiks Antrojo pasaulinio karo esmę, kaip tai pavyko padaryti su „Atsisveikinimu su ginklais“ (Pirmasis pasaulinis karas) ir „Kam skambina varpai“ (Ispanijos pilietinis karas).

Šiuo laikotarpiu publikuoti jo apsakymai, susiję su Antruoju pasauliniu karu, taip pat nepagavo publikos vaizduotės. Vienas apsakymas, sulaukęs dėmesio naujausiose antologijose, „Juodasis asilas kryžkelėje“ (*Black Ass at the Cross Roads*), nebuvo išleistas Hemingway'aus gyvenimo metais (originalus rankraštis saugomas Hemingway'aus archyve). Pasak Fussellio, šis „šedevras“, – jame pasakojama apie pasala vokiečių kareiviams, surengtą amerikiečių pėstininko, kuris paskui dėl to nepaprastai graužiasi, – „yra toks tikroviškas ir niekaip kitaip nepaaiškinamas, kaip tik prileidžiant mintį, jog ten vaizduojamas pats Hemingway'us, ir galbūt kaip tik dėl inkriminuojamojo pobūdžio tas apsakymas niekada ir nebuvo paskelbtas“.

1952 m. Hemingway'us susigrąžino savo, kaip vieno iš didžiųjų šimtmečio rašytojų, reputaciją, išleisdamas „Senį ir jūrą“; už apysaką jis pelnė 1954 m. Nobelio literatūros premiją. Kai 1959 m. valdžią užgrobė Fidelis Castro, Ernestas ir Mary Hemingway'ai paliko savo namus Kuboje ir persikėlė gyventi į Kečumo priemiestį Aidaho valstijoje. Vėlesniais metais Hemingway'ų kamavo rimtos sveikatos problemos ir 1961 m. liepos 2 d. gyvenimą jis baigė savižudybe.

Tveriantis palikimas

Dažnai Hemingway'ų kaip viešą asmenį sunku atskirti nuo jo kūrybos, todėl literatūrinius pasiekimus kartais nustelbia jo asmenybės mitas. Didelė dalis šio mito sukurta paties Hemingway'aus rankomis. Pavyzdžiui, kilus triukšmui po Williamo Faulknerio žodžių, esą Hemingway'us nebuvo drąsus rašytojas, Hemingway'us paprašė generolo Lanhamo atsakyti jo vardu. Generolas taip ir padarė: paliudijo rašytojo žygdarbius per Antrąjį pasaulinį karą ir padarė išvadą, jog Hemingway'us „be išlygų yra pats drąsiausias žmogus, kokį man kada nors teko pažinoti tiek karo, tiek taikos metu. Jis pasižymi ne tik veiksmu drąsa, bet ir kur kas retesne ypatybe – moraline drąsa.“

Vertinantis Hemingway'aus kūrybinį palikimą ir įžvalgą apie karą, tokius argumentus Gordimer siūlo palikti nuošaly. „Man nerūpi, ką Ernestas Hemingway'us padarė ar nepadarė karuose kaip kuniškas žmogus, kaip asmuo, vedamas drąsos. [...] Palikime jo gyvenimą ramybėje. Gyvenimas, kokį jis nugyveno, yra jo gyvenimas. Skaitykime jo knygas. Jose ypatingai nušviečiama tai, kas yra mūsų egzistencija, tai jo dovana, palikta mums visiems.“

Antrindamas Gordimer prof. Henry Louisas Gatasas pažymi, jog Hemingway'us buvo „vienas iš subtiliausių anglakalbės prozos stilistų. Nuostabiuose apsakymuose ir romanuose jis perteikė neįtikėtinai savojo amžiaus realijas ir privertė visuomenę išsąmoninti karo žiaurumus bei ilgalaikį psichologinį jų poveikį. Apsakymuose apie Niką Adamsą pavaizduotos paaugliškos jo kartos kančios. Geriausiuose romanuose visiems laikams užfiksuota emoci-nė šiuolaikinio karo ir šiuolaikinio gyvenimo sumaištis. Būtent tolygi meistrystė, legendą pranokstantis turiningumas – šitai tvers amžius.“

Hemingway'aus palikimas neatsiejamas nuo jo knygų, apsakymų ir reportažų. Atvykstantieji susipažinti su Hemingway'aus archyvu, – tiriamąjį darbą atliekantys mokslininkai ar pirmą kartą su Hemingway'umi susiduriantys studentai, – labiausiai domisi laiškais ir rankraščiais, rašytais paties autoriaus ranka. Matyti kiekvieną žodį, išbraukimą ir pataisymą – tai akivaizdžiai patirti meistro kūrybinį darbą.

Hemingway'us buvo atsidėjęs „teisingam“ rašymui visomis temomis, o ypač karo ir karo poveikio jo laikams tema. Antologiją „Vyrai kare“ dedikavo savo trims sūnums, idant šie turėtų knygą, „kurioje būtų tiek tiesos apie karą, kiek prie jos įmanoma priartėti. [...] Ji nepakeis patirties. Tačiau ji gali parengti patirčiai ir papildyti ją. Ji gali atstoti vaistą po patirties.“ Tas pats pasakytina ir apie paties Hemingway'aus kūrybą. Ji negali pakartoti XX a. karus išgyvenusių patirties, bet apie tuos karus pateikia tiek tiesos, kiek prie jos įmanoma priartėti.

www.archives.gov
Vertė A. P.

* Cituojama iš knygos: Šervudas Andersonas, *Apsakymai; Ernestas Hemingvėjus, Kam skambina varpai*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 561. Vertė P. Gasiulis.

Bestiariusmas Belfaste

Reikėjo atvažiuoti į Belfastą, „Titaniko“ gimtinę, kad suprasčiau, kaip giliai Laisvydės Šalčiūtės personažai skendį skaitmeninių vaizdų vandenynė. Kokios titaniškos menininkės pastangos prakosti pro banginio ūsus tą keistų personažų, prietaisų, gyvūnų ir rastų daiktų srautą ir sukurti savo krevių veidrodžių karalystę. Reikėjo atsidurti Belfasto *queer* meno festivalyje „Outburst“, kad įsitikinčiau Laisvydės kuriamų hibridinių herojų kreivumu, keistumu ir karnavališkumu – šitas beprotiškas bestiariusmas yra nesutramdytų aistrų žvėrynas ir svaigaus gyvenimo alegorija. Čia nėra nieko normalaus – nes norma nuobodi ir neįtikinanti. Menininkė sukasi pertekliaus ir skurdo, grožio ir bjaurasties karuselėje kaip skrydžiui į kosmosą besiruošianti lakūnė bandytoja g jėgų centrifugoje (Vilnius, kaip įkalė reklamininkai, yra G miestas; greito orgazmo, Gedimino ir gravitacijos jėgų sostinė). Tai kur vis dėlto vyksta Laisvydės paroda – Vilniuje ar Belfaste? Šį lapkritį – Vilniuje, o kitą – gal ir Belfaste, galvoju aš „Titaniko“ muziejuje, reikia tik Vilniaus dailės akademijos parodų salę „Titanikas“ atplukdyti į Šiaurės Airiją. Šiuo metu Belfaste esu aš – šis būtinas atstumas leidžia pažvelgti į „Bestiariusmo“ parodą ne tik kuratorės, bet ir krevių kelių piligrimės žvilgsniu.

Laisvydės Šalčiūtės „Bestiariusmas“ yra apverstas zoologijos sodas. Dvikojai ir keturkojai padarai ganosi drobėje ir popieriuje, o juos stebi visaregės žmogbeždžionės akis. Arba dramblio. Arba liūto. Arba gyvatės. Arba gulbės. Arba – arba – arba – arba. Gyvūnai iš Viduramžių bestiarijų ir menininkės vaizduotės, mitinių pasakojimų ir interneto platybių. Jie verkia krokodilo ašaromis ir kukuoja iš sudužusių laikrodžių, rodo trečią pirštą atėjusiam į parodą *Homo sapiens* ir skrodžia jį žvilgsniu it aukso skalpeliu. Tai XXI a. bestiariusmas, kur chimeros virto hibridais, o kentaurai – kvadroberiais. Raudonkepuraitė – be kepurės, o šventoji Vilgeforta – be barzdos.

Laisvydė Šalčiūtė. Be pavadinimo. 2023

Nesate girdėję tokios šventosios? Ir aš nebuvo. Bet Laisvydės kūrinių – kaip supresuotos enciklopedijos, keistenybių kabinetų ir *queer* archyvų kentaurai, kur gali rasti viską. Šventoji Vilgeforta, pasak legendos, buvo Portugalijos karaliaus dukra, kurią šis norėjo ištekinti. Bet skaistybės įžadus davusi mergina karštai meldėsi, kad nepatiktų sužadėtinui, ir maldos buvo išklaustos – jai užaugo barzda. Jaunikis pabėgo, o perpykęs tėvas įsakė dukrą nukryžiuoti. Katalikų bažnyčia 1969 m. išbraukė šventosios Vilgefortos dieną iš minimų datų sąrašo, bet jai ir toliau atnašauja skriaudžiamos moterys ir *queer* žmonės. Skulptūriniai ir nutapyti jos atvaizdai iki šiol saugomi muziejuose. Pavyzdžiui, Venecijos Dožų rūmuose kabėjęs, o dabar Akademijos muziejuje esantis Hieronimo Boscho triptikas „Šv. Vilgefortos nukryžiuojimas“ (apie 1497).

O kur įsikūręs Laisvydės Šalčiūtės žemiškųjų malonumų sodas? Kaip ir dera – skęstančiame laive. Pakrypęs „Titaniko“ denis, kaip ir kreivas Tatlino bokštas, – ideali scenografija laisvydiškam siautuliui. Menininkės vardas ir pavardė yra konceptualūs jos kūrybos rėmai – įgimti ir ištobulinti. Absoliuti gėlių vaikų ir vilkų laisvė – tai Laisvydė, laiganti tarp drobių, tekstų, objektų ir ekranų. Ir šiaurės meškos kailiu apgaubtas šaldytuvas, kuriame Šalčiūtė laiko ėriuko ausis ir elnio koją. Tai šaldyta, rauginta, marinuota nejauka su vakuumuota jaučio širdimi. Nes mylinčios širdys išlieka gyvos tik skausmo vakuume.

Kaip žiūrėti šią parodą? Iš arti ir iš toli. Iš viršaus, apačios, priekio ir šono – atsigulus ir užsilipus ant kopėčių. Praskriejant kaip kometai pro kūrinius, kad jie imtų sukstis it dangaus kūnai kosminiame filme. Bet geriausia stebuklingą gyvūnijos, augalijos ir suvirtualėjusios žmonijos pasaulį tyrinėti įbedus nosį į kūrinių – Pinokio nosies atstumu. Nes kiekviename darbe užkoduota daugybė mokslinių, ezoterinių, mitinių, religinių, literatūrinių ir meninių nuorodų, kurios paradoksaliu būdu susikabina į prasmingą pasakojimą. Arba siaubo pasaką – dažniausiai suaugusiesiems (nes vaikus gąsdina iš kelių styrančios penktos kojos). Arba vaikams (nes suaugėliai pamiršo, kaip lengva tapti panda). Atrakinti jas padės jūsų vaizduotė, žinios ir čia pateikiami interpretacijos pavyzdžiai. Kiekvienas kūrinys – spyna ant tilto, kurios raktas išmestas į upę.

Kregždės-kosmonautės ir kiti sparnuočiai

Žmogus-paukštis keliauja iš mito į mitą, kaip senovės egiptiečių dievas Horas žmogaus kūnui ir sakalo galvai. Arba graikų Ikaras. Mūsų platumose prisimenamas „Ikarus“ – vengriškas vaško spalvos autobusas, turėjęs garbingą graikų herojaus vardą. Simboliška, kad, pasidirbęs sparnus iš vaško ir plunksnų, Ikaras buvo pasmerktas žūčiai – kuo arčiau saulės, tuo kaitresni spinduliai tirpdė vašką. Kokios ateities savo transporto priemonei tikėjosi vengrų autobusų gamintojai, lieka paslaptis. Yra toks Bruegelio paveikslas „Ikaras žuvinas“, kuriame nei autobuso, nei herojaus iš pirmo žvilgsnio nepastebėsime. Nes pirmame plane per pusę paveikslą arija valstietis. Ir tik atidžiai apžiūrėję toluoje pamatome iš jūros kyšančias Ikaro kojas. Kai menininkai svajotojai krinta iš debesų, žaliųjų valstiečių arklais nesustoja.

Laki Laisvydės vaizduotė mitines gijas iš karto pratęsia iki mūsų dienų. Ikaras, apautos balerinos puantais, maskatuoja ir Šalčiūtės kūrinyje. Į jas spokso šiuolaikinė valstiečio reinkarnacija – ledo ritulininkas-buratinas. Pasidauginę žmogiapaukščiai it plaštakės skrieja į geltonai švytinį ženklą FUCK, kuris angliškai siunčia amžinybę velniop, nes iš jos nepabėgsi. Nuogakrūčių kregždžių tyko katinas ir meškų šeimyna iš Šiškinio paveikslas, erelis iš kažkurios šalies herbo ir bobutės karuselėje. Labai knieti jas pavadinti „putini kariauna“ (nes meškos, baletas ir ledo ritulys yra sudedamosios putiniškos propagandos dalys), tačiau taip supaprastintume daugiasluoksnį vaizdą ir sudraskytume nuorodų tinklą. Nes kregždutės išvirtinuosios ir lietuviškoje poli(t)kultūrinėje vaizduotėje – nuo konservatorių iki Cooltūristų. Nuo Giedriaus Kuprevičiaus miuziklo „Ugnies medžioklė su varovais“ („kregždutės, kregždutės, dangaus gyvos žirklys“, žodžiai Sauliaus Šaltenio ir Leonido Jacinevičiaus) iki Sigito Gedos poemos „Strazdas“ (kitas paukščiažmogis):

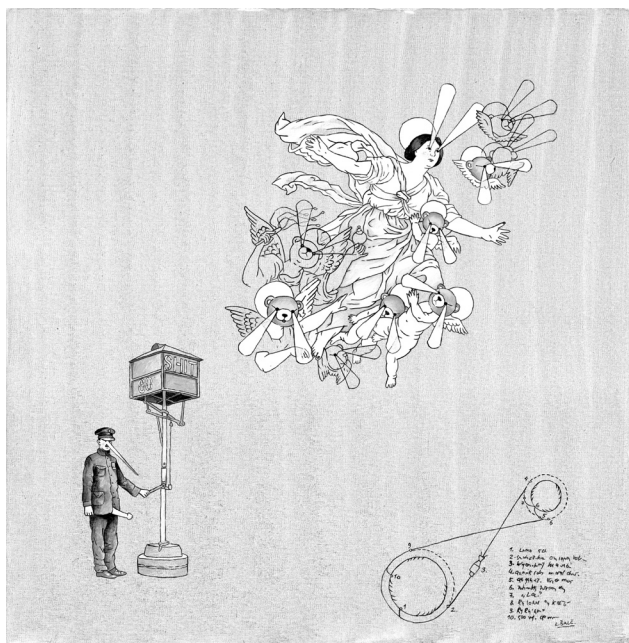
*Ir Drazdauskas pasiryžo –
Didelė gamta tylėjo, –
Kai Žmogus į Paukštį grįžo,
Paukštis gi – į Žmogų ėjo.*

*Atsiverė Žmogui akys,
Paukščiu – plėtėsi širdis,
Du sparnu padangėj plakėsi
Kaip visa visa Būtis.*

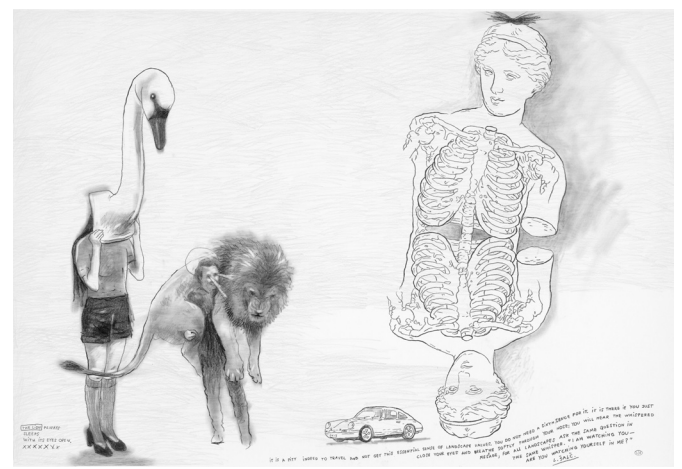
Egzistuoja futuristinė sąmokslų teorija, kad 2045 m. Juozo Mikėno skulptūra „Pirmosios kregždės“ bus pavogta teroristų propagandistų iš buvusios raudonosios imperijos ir vietoj jos išdygs stiklinis daugiabutis su vaizdu į Gedimino televizijos bokštą (du viename). Distopiniame Laisvydės kūrinyje galime išvelgti ir ateities nekilnojamojo turto reklamą, viliojančią naivius vartotojus materialinėmis gėrybėmis amžinųjų vertybių sąskaita.

Ekspozicijos spiralė

Parodos architektė Ieva Cicėnaitė vilkeliumi išsuka ekspoziciją, ir išcentrinės jėgos bloškiami kūrinių prilimpa prie „Titaniko“ sienų ir stulpų. Viesulo aky stovi įvijas bokštas iš vaikiškų lovelių – alizija į Tatlino spiralinį „Monumentą III Internacionalui“, kurį nurodė avangardui neabejinga parodos kuratorė. Ironiška, kad utopinis revoliucinis bokštas sukonstruotas iš dviejų įvijų: „tas pats kelias kyla aukštyn, tas pats kelias leidžiasi žemyn“, kaip „Pragare“ rašė Dantė. Tatlino monumentas – tai apverstas pragaro ratų piltuvas, o Laisvydės vaikiškų lovelių

Laisvydė Šalčiūtė. Dangiški kūnai. 2020

Laisvydė Šalčiūtė. Be pavadinimo. 2023

konstrukcija – tai pragaras žemėje, infantilios žmonijos išikalinimas veidrodžio fazėje. Savaip simboliška, kad lovelės buvo išmestos ir autorės surinktos prie savaitinio darželio Žvėryne, kurį ji pati lankė metus.

Lovelės grotos atsikartoja parodoje ir tampa perregima siena tarp norimo ir galimo, geidžiamo ir draudžiamo. Bestijų herbariumus ant sienų atgaivina judantis vaizdas tamsoje – videofilmas „Cruda sorte“ (it. „žiauri lemtis“) – plėšraus paukščio nešamas kūdikis baubiančių elnių ir balerinių kankano fone. Ir iš filmo „Farinelis“ pažįstama Händelio „Lascia ch'io pianga“ soprano arija, kurią filme atlieka legendinis kastratas, o Händelio operoje „Rinaldas“ gieda bokšte uždaryta pagrobtoji Almirena:

*Leiskit apverkti
savo žiaurią lemtį
ir neuždusis
laisvės įkvėpt.*

Šį tragišką skrydį stebi šviečianti žąsis. Žiūrovas ir pats yra apžiūrimas parodos personažų: pliusinės šerno galvos ir raguoto zuikio. O kad žaidimai nepasirodytų pernelg vaikiški, šalia kaba tikros ėriuko ausys ir stirmos kojos, parduodamos gyvūnų parduotuvėje. Žmogus yra plėšiausias gyvūnas, naikinantis kitas rūšis, žiaurus ir mirtingas padaras. Toji organika (kaulių, kailių, pūvančių lapų) mums čėža po kojomis ir smegenyse: *memento mori*. Kad neužsižaistume. Šleikštulio estetika suklesti sunkiais laikais – taip AIDS krizės metu XX a. pabaigoje kartu su pandemija plito abjektas menas (abjektas Julios Kristevos knygoje „Siaubo galios“ apibrėžiamas kaip atmata – tai, kas buvo gyva ir tapo negyva: kūno skysčiai, nukirpti nagai ir plaukai; nykstančios, yrančios, mirtingumą liudijančios medžiagos). Juokas pro ašaras – toks galėtų būti parodos devizas. Žinoma, ne vienintelis.

Čia svarbu stabtelėti ir apsidairyti. Paroda yra kaip atversta knyga, kur svarbus ne tik jos vaizdas ir tekstas, bet ir kambarys, kuriame ji skaitoma. Ne mažiau svarbus ir paveikslų bei jų personažų tarpusavio pokalbis, o ypač – Laisvydės nutapyti ir rastų artefaktų simbiozė. Jei menininkės kūrinių traktuose kaip tekstą, tai šalia esantys gėlių, paukščių ir vabalų įrėminti paveikslėliai yra nuorodos, realybės randai. Reprerentacijos ir realybės susidūrimas sukuria keistą svaigulį – tarsi nutapyti gyviai atgyja ir čia pat perveriami kolekcininko smeigtuku. Taip Laisvydės drobėje nutapyta vabalą valganti mergaitė rimuojasi su šalia kabančiu tikru vabalu rėmeliuose, o kito Šalčiūtės paveikslas burkuojantys balandėliai iš kičinio simbolio virsta tiesiog sparnuočiais, greta atsidūrus senovinei graviūrai iš Merkinės antikvariato. Na, o vidurvasario stebuklas svaigina ne paparčio, bet kanapės žiedais (iš to paties antikvariato).

Laisvydė Šalčiūtė yra burtininkė ir poetė, surimuojanti vaizdus ir garsus. Stovi paveiksle žmogus-dramblis, kyšo didelis... straublys! Kas dar kyšo, atspėsime pagal rimą. Jos kūriniuose rimuojasi akis ir krūtis – abi šviečia kiaurai veriančiais aukso spinduliais. Moterys – vienuolės ir gražuolės, balerinos ir bobutės, meilės siaubūnės ir lakūnės su šventųjų nimbais. Vyrų-buratinai, ilganosiai-ilgaklyniai. Moterys – raganos, visaregės. Vyrų – raganosiai, visauodžiai. Visi jie mažesni už gyvūnus, it Hieronimo Boscho paveiksluose pasidauginę knibždėlynas, atkeliavęs laiko mašina į antropoceno epochą. Sveiki atvykę į ledynmečio tikrovės dykumą! Kur ne žmogus, o kitos rūšys valdo pasaulį ir vaizduotę. Milžiniški katinai, kengūros, buivolai, koalos, elniai ir gyvatės žvelgia iš Laisvydės drobių ir ekranų, o mes gyvename jų sapne. Tame sapne, kur iš Belfasto išplaukęs „Titanikas“ susiduria ne su ledkalniu, o su vaikiškų lovelių sūkuriu ir nenuskęsta.

– LAIMA KREIVYTĖ –

Laisvydės Šalčiūtės kūrybos paroda „Bestiariusmas“ Vilniaus dailės akademijos parodų salėse „Titanikas“ (Maironio g. 3, Vilnius) veikia iki gruodžio 7 d.

Įsivaizduojamybė su DI

Maloniu šių metų „Scanoramos“ atradimu tapo „**Gai-lingumas**“ (rež. Alain Guiraudie, Prancūzija, Ispanija, Portugalija, 2024): homoerotinė komedija ir drama. Žodis „nuaras“ festivalio aprašymuose ir recenzijose buvo pavartotas bent kelis kartus (regis, ir apie „Merginą su adata“): suabejojau, ar tik jis dabar nereiškia tiesiog madingo žodelyčio, kaišiojamo visur. Veiksmas prasideda laidotuvėmis, vėliau motyvas kartojamas – bent du kartus užkasama žudiko Žeremio įtūžio auka. Nuskamba aforistinės frazės, pvz., kad policija turi visrakčius nuo visų durų, o filmo pabaigoje pasitvirtina velionio Vensano įtarimas: gėjus Žeremis atsiduria vienoje lovoje su jo mama. Ypač smagiai nuteikė grybaujantis kunigas. Grybai tikriausiai turi ir kokią nors seksualinę potekstę, bet detektyvui prideda jaukumo: briedžiukai, išdygę nužudymo vietoje, skaniai suvalgomi. Lietuvoje niekas nekuria tokios kino kalbos – kiti standartai, neužtenka sarkazmo.

„**Antrasis veiksmas**“ (rež. Quentin Dupieux, Prancūzija, 2024) imituoja, kad filmą stato dirbtinis intelektas, šiandienos temų tema. Žiūrėdama prisiminiau, ką Jeanas Baudrillard'as rašė apie simuliakrus: seksas ir darbas dar ne taip seniai buvo nesutaikomai priešingi terminai, o šiandien jie ištirpsta tos pačios paklausos bangoje. Satyra, išjuokianti ir aktorių didybės manijas, ir politinį korektiškumą, užsižaidžia schemomis – nevykėlis statistas, vykusiai suvaindinęs savižudybę, grįžęs namo iš tikrųjų nusišauna. Labai patiko aktorės Florans motina ir duktė: motina kalba su ja telefonu darydama operaciją ir sako, kad jai gėda, kai dukrą parodo per televizorių. Mažametė duktė atsiliepia iš namų draugės, kurios mama „dirba normalų darbą“, ir pareiškia, kad Florans jokio normalaus darbo dirbti nesugebėtų. Kinas apie kiną, bet be perdoto fetišizavimo.

Visai kitokia yra dramatiškoji „**Mergina su adata**“ (rež. Magnus von Horn, Danija, Švedija, Lenkija, 2024). Nedrįstu juokauti, bet po Pirmojo pasaulinio karo buvo beveik nuostabūs laikai – žmonėms pakakdavo morfijaus ir eterio. Filmas apie gyvenimą užribyje, nesantuokinius nštumus ir ką tai reikšdavo tuometinėje Danijos visuomenėje. Pagrin-

„Banzo“

„Imperija“

dinės veikėjos Karolinos vyras kare prarado veidą, todėl dirba cirke, gąsdindamas žiūrovus. Vaizdingas mėginimas pasidaryti abortą viešojoje pirtyje: tame filmo etape patikėjau, kad pranešimas feministinis. Jis iš dalies toks ir yra, bet kaip reikiant pamanuliuoja ir morale, o motinystė rodoma keliais skirtingais rakursais. Moterų solidarumas, romantiškas nespaltotas filmo spektras ne vien apie tamsiuosius vaikžudės asmenybės brožuus.

„Forum Cinemas Vingis“ 9 salė garsėja bjauriu eksperimentiniu kinu, kurį nedaug kas išveria. Šiomet joje rodė

ne eksperimentus, o gan tradicinį „**Banzo**“ (rež. Margarida Cardoso, Portugalija, Prancūzija, Nyderlandai, 2024). Lėtą laiką įstingdę turtinųjų interjerai, graži portugalų kalba, Gerosios Vilties kyšulio gamta. Banzo – liga, išstinkanti žmogų, kuris negali pritapti svetur. Jeigu kultų karas, reiktų bėgti ir pritapti kitoje šalyje, veikiausiai daryčiau viską, kad išgelbėčiau savo vaiką. Bet mirtis irgi bus panašus patyrimas: teks visko atsižadėti, nuo visko atsirišti – net nuo rašymo; taigi, banzo ne vien apie išvėtinimą. Pristatydama filmą, Gražina Arlickaitė jautriai kalbėjo apie kolonializmą. Penkiasdešimtmečio kolonizacijos pasekmės Lietuvoje juntamos ir šiandien: daugybė žmonių emigruoja, bėgdami nuo šeimos santykių, o vėliau grįžta. Jeigu negrįžta, tai dauguma bent jau aktyviai užsiima autokolonializmu (kritikuoja ir menkina visa, kas lietuviška).

Šeštadienį netilpau į „Grand Tour“, todėl tikėjau, kad tilpsiu bent į Karolio Kaupinio pjesės „Lietuvių mirties pranešimai“ skaitymus „Vermėje“. Kur tau! Matyt, reikėjo ateiti prieš valandą. Todėl nuėjau į „**Imperija**“ (rež. Bruno Dumont, Prancūzija, Italija, Vokietija, Belgija, Portugalija, 2024). „Žvaigždžių karų“, „Vidaus imperijos“, Versalio rūmų ir „2001 metų kosminės odisejos“ citatos ir džiazuojamas Bachas paverčia filmą postmodernia komedija. Vienetai kovoja prieš nulių, įvyksta tarprūšinis Romeo ir Džuljetos susijungimas, o stebuklingas vaikas-demonas mėgdžioja krikščionybės archetipus. Moterys stiprios, vyrai kiek iškvėšę – irgi pranešimas. Moteris deivė prieš DI, besilydanti kaip juodas gumulas, o vėliau įsikūnijanti į juokingą kortų karalių. Skraidančios gotikinės bažnyčios, išpūdinga kosminės galios parodija. Režisierius interviu teigia, kad veikėjai yra lyg androidai – pusiau žmonės, pusiau angelai, pusiau demonai, o filmo konfliktas – žmonių blaškymasis tarp gėrio ir blogio. Komedija smagi, pasigendu tokio lietuvių kino.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

Meilė „Scanoramose“

Liūdno nespaltotas olandų režisieriaus Peterio Hoogenoorno filmas „**Pasenusi žuvis**“ atliepė tokią pat pirmos „Scanoramos“ dienos atmosferą – potamsė antro aukšto fojė su pasieniais išdėliotais sėdmaišiais šventine nuotai-ka nespinduliavo; daugelis pasigedo ir nuo kino festivalio atmosferos neatsiejamų kavos pardavimo salelių. Bet į „Scanoramą“ einama žiūrėti gerų filmų, o jų šiųmetiniame festivalyje tikrai buvo. „Skūpiais“ dialogais ir tylos pauzėmis tragikomedijoje „Pasenusi žuvis“ kuriama neįauka atspindėjo santykių tarp retai besimatančių tėvo ir sūnaus. Senyvo amžiaus tėvas režisieriaus rodomas kaip kur kas labiau mokantis džiaugtis gyvenimu, privengia brandaus amžiaus, bet paaugliškai komplikuoto sūnaus. Šis, regis, tebegyvena praeities skauduliais, o atsakomybę dėl jų netiesiogiai mėgina užkrauti gimdytoji. Tėvas ruošiasi išvykti gyventi į kitą šalį – jo čia nelaiko nei išmirę draugai, nei į jį vis dar įsikibęs sūnus. „Mes manom, kad esam labai reikšmingi. Galų gale iš mūsų ne kažin kas lieka“, – sako tėvas, įteikdamas ką tik išrautą dantį – savo kūno dalį sūnui. Puiki metaforiška scena, kaip ir ta, kurioje tėvas krauna iš išnuomoto sandėlio rakandus, idant sūnus atsirinktų, ką jis noris pasilikti. Užuoat dalį senienų leidęs išmesti, sūnus nemačiom jas sukrauna atgal – jis noris pasilikti viską, net savo senus vaikystės žaislus. Tradicinis filmas apie komplikuotus gimdytojų ir vaikų santykius – dar šiek tiek kitu žiūros tašku. Juk net tada, kai vaikai galų gale paliekami – tam, kad pagaliau pradėtų gyventi savo gyvenimą, tai daroma iš meilės.

Pasak vieną kontroversiškiausių festivalio filmų „**Mergina su adata**“ pristačiusios Gražinos Arlickaitės, režisierius Magnusas von Hornas (jo filmas „Prakaituok“ atidarė 2020 m. „Scanoramą“) su šiuo kūriniu žengia į kitą – aukštesnę – kino lygą. Drama sukurta pagal tikrus įvykius, sukrėtusius Daniją amžiaus pradžioje. Filme irgi apstu meilės, nors ji ir baisi. Cukrainės savininkė Dagmara (dar vienas iš kojų verčiantis Trinės Dyrholm vaidmuo) savitai dėlioja moralės pasjansą ir, panašiai kaip Olgos Tokarczuk veikėja Janina Dušejko iš romano „Varyk savo arklą per mirusiųjų kaulus“, imasi viešpatės vaidmens, tik šiuo atveju lemdama įvaikinti atiduoatų kūdikių likimus. Vaidmuo kuo toliau, tuo labiau tampa nepakeliamas: jausmus ir sąžinę tenka slopinti eteriu. Filme rodomas savitas moterų santykis ir degradacija, kur budelio ir aukos vaidmenys susiję tarpusavy. Teisme neišduodama savo aukos ir bendrės Karolinos (ją ne mažiau

„Mergina su adata“

„Nebylioji trilogija“

talentingai įkūnijo aktorė Victoria Carmen Sonnė), Dagmara savotiškai įrodo savo meilę. Laisvėje likusi Karolina įsivaikina Dagmaros dukrą. Toks simbolinis atleidimas, tebūnie, – irgi iš meilės.

Filmą „**Verti meilės**“ (norvegų režisierės Liljos Ingolfsdottir ilgametražis debiutas) psichoterapeutai galėtų naudoti savo reklamai ar kaip tik antireklamai: dinamiškai besirutuliojančioje dramoje, kurioje apstu aktualių šiuolaikinių mamystės, tėvystės ir tarpusavyo santykių problemų mo-

dulių, vienintelė psichoterapinė linija yra tarsi pagreitinti savigalbos kursai: visa filmo fabula, brendusi dėl protagonistės rimtų psichologinių problemų, vainikuojama sėkme psichoterapijos kabinete... po dviejų savaitių konsultacijų. Maždaug tiek pagal filmo pasakojimą Marija (aktorė Helga Guren, Karlovi Varų festivalyje apdovanota už geriausią moters vaidmenį) galėjo skirti išiklausymui į save, padėdama psichoterapeutės, jos vyrui tuo metu prižiūrint du jų mažus vaikus. Filmo istorija talpina ir visas klasikinės „ne-meilės“ klišės: valdingos, empatijos stokojančios ir egoistiškos Marijos motinos elgesys turi pateisinti protagonistės problemišką ir narcizišką būdą. Iš čia – ir auklėjimo problemos, su kuriomis Marija susiduria, mėgindama išsaugoti ryšį su paaugliais vaikais iš pirmos santuokos, ir kontrolės poreikis naujuose santykiuose (šiam kontekste filmo aprašyme įvardinami „visuomenėje įsitvirtinę apgaulingi įsitikinimai apie romantiką ir santykius“ nuskamba kaip nevykęs žodžių žaismas) – tam, kad meilė tiesiog užsiti-krintum. Išėjusi iš psichoterapijos kabineto, Marija pasiryžusi keistis ir salei šniurkščiojant manifestuoja savo pokytį, kone cituodama vadovėlines frazes savo mylimam vyrui ir dukrai. Viskas tarsi logiška ir teisinga, kaip iš tų „koučini-mo“ knygų, kurias skaityti lengviau nei taikyti praktikoje.

Kiekvienoje „Scanoramose“ tradiciškai pasižiūriu bepro-tišką ar tiesiog keistą filmą. Šiais metais pasirinkau „**Ne-byliąją trilogiją**“ (rež. Juho Kuosmanen), sudarytą iš trijų nebylių kiną imituojančių trumpametražių filmų, kuriuose veikia keistuoliai, o blogi nugalė gėris. Pirmoje istorijoje senyvas vyras laimingas gyvena šimtamečiame name su šunimi. Taikią „dabrišką“ būtį su „kaliuke“ nutraukia biu-rokratinio pasaulio įsiveržimas – valdininkai pareiškia, jog namas per senas, kad būtų realus, ir prisako jį nugriauti. Antroje istorijoje veikia du kvaištelėję, bravorą paveldėję brolis ir sesuo. Jie aprūpina miestuko gyventojus naminuke, už tai suimami, bet pergudravę tvarkos saugotojus ištrūks-ta. Trečioje pora keistuolių saugo švyturį, o biurokratams nutarus jį išjungti, išsikrausto anapus. Filmas feministinis – moterys stiprios, lemia likimus, dirba vyriškus darbus, mu-šasi, kortuoja, konstruoja raketas ir skrenda į kosmosą. Hu-moras, kai salė kvatoja, kam nors pargriuvus ar apmokus piktadarius, primena vaikystę. „Nebylioji trilogija“ – nai-viai vaikiškas filmas apie nevaikiškus dalykus – su viltimi, kad galų gale viską išgelbės meilė.

-ef-

TOMAS PETRULIS

Iš rašomos poetinės prozos ir eilėraščių knygos „(ne)žmogiškumas“

įžanga

popietinių valandų mūsoje,
padarytoj iš vėjo, apytuštėje
aikštėje priešais didelį debesį
stiebėsi dar didesnė tyla,
rezgama iš mašinų ūzimo
ir plepių spekuliacijų, užmegztų
kažin kur tolumoj tarp kelių
blankių suvokimų, tarp skirtingų
ausų ir akių, pamerktų į žinijos
minkštumą, kolei paukščiai
to miesto iškilmingai suko
ratus apie skylę dangių,
o dalis jų net atsimušdavo
į blizgius IT hubo stiklus,
negalėdami niekaip sugriebti,
rodos, paties žmogiškumo.

šuo

būdamas šaltu biuro žmogum, esu tuo pat metu šuo,
nevalingose savo svajonėse, kritimo pusėje ieškantis
kaulų, gali būti, pačiam Diogeniui. todėl šviesk, baltas
sniege, kaip moki, krisdamas savo eiga, iš dienos šviesos
karštų lempų, per patį vidudienį dienos nerimtos, kurią
dienos darbai stengiasi, visaip triūsdami, padaryti kuo
rimčiausia diena.
ir dar, nežinau, ar tas aš, kuris kalba šiuo, tokiu jautriu
moralistams, metu, stengiasi būti svarbus, ar tik šiaip čia
kažką rašinėja, nuošaliau atsitraukęs nuo socialinio tinklo,
daugiau nei rimtų pranašų, tikinčių išorine apokalipsės
jėga ir nebeatpažįstančių jos viduje, vienumoj.

testuotojas Jonas

kiek pabodęs jūros motyvas

pasaulis, kuriame savęs netenki, – tai blokinių namų,
tarytum-jūros pasaulis; giedroje išplautas į krantą,
buteliuko pavidalu (autoriumi kažkas nurodė padaryti šią
integraciją), „Neptūne“, stebiesi ir trokšti. nebuvime
prasidėjęs – erotiškose angoje, kuri, jei keliautum gilyn,
atgal jei per klaidą patrauktum, vis mažiau tau erotiška
rodytus, galbūt vis labiau atgrasi.
tamsus ir dirbtinis kvėpavimas, tenai gelmėje, lyg
išdegusios ofisų lempos, po kuriom nušvinti darbe.

grįžtamasis ryšys

a(h)a – kalbėk kalbėk, gal pritaras
tau stiklinėj vanduo, gal kavos
raibuliai raibuliuos, o kada
nusiūgrėši, žiūrėk, kad tavęs
neapsemtų banga, nes tai bus
„grįžtamasis ryšys“ – šitos frazės
tu taip nekenti, o ir ji prieš tave
atsigręš – be jausmų ir be
norų blogų ji tave pasiglemš,
nereaguok (o gali ir reaguoti
visaip) – atsibusi stiklinės dugne,
su kitais vienalaščiais žvėrim –
jie galbūt užlipins tau akis
(nekvėpuok nereaguok!).

tatuiruotės

piko valandomis jūsų dažna aistra, gal netgi dažnesnė,
nei patiems jums galėtų atrodyti, – prisimint pamėgint
kažką tikro, ko galbūt iki šiol neprisiminėt, prieš praryjant
kūnus viešajam transportui, jeigu tik nevairuojat, į kurį
sulipę sulimpat į vienį – tuos kūnus, pripildytus kraujo,
dažniausiai nematomo, nulipdyto iš kraujo kūnelių, –
sielos, sakykim, nėra (o dieve, kas čia taip sako?), tad jūs,
kūnai, kalbėkitės su savimi ir kitais gražiai bei maloniai,
tarsi nebūtų šio nebuvimo, visapusiškai linksint į ritmą ir
sutinkant gausioms tatuiruotėms (juk jos kūnai taip pat,
kaip ir jūs, tiktai tiek, kad dvimačiai), ir tikėkitės, kad kur
nors slaptoje, tatuiruotė trimačiam pasaulyje (jei tiktai
toksai egzistuos), neišjuokia jos jūsų kvailumo ir palaiki
tikrumą.

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

genezė

*Ant aukšto stataus kalno pasirodė stebuklingas žiburys.
Žibėjo jis kaip žvaigždė, apsiaustas šviesiu ratu iš aukso
raidžių.*

Jonas Biliūnas, „Laimės žiburys“

reikšmių rezervuarai, žmonėse gražios sielos, po oda, po
oda ir mėsa, ima reikšti kažką, apsiskelbia gyvybe. ir mėsa
ima skleisti, ir skleisti kvapus, demonstruoti vaizdus.
plaukai ir oda, ir mėsa, hemorojaus mazgai, jie ima reikšti
kažką, kas akimirka reikštis. o groži, kaip dailiai tu viską
slepi, kol jie apsiskelbė gyvybe juda tikslo kryptim. po
mėsa, po oda ir mėsa, ima kilti tirpstančio šūdo viršūnėm
kalnai, imanentinės alpės – gero gyvenimo pažadas,
galutinė prasmė visų kiek prakutusių. po oda, po mėsa. o
groži, kaip dailiai tu viską slepi nuo vaikų, bet tavo pluta
plona.
ir merginos jaunos, ir tokie pat vaikinai tada, prisigaudę
reikšmių, ima bėgti tikslo kryptim ir siekti aktyviai ateity,
visada tik šviesioj, tapti bobom isteriškom ir gašliais
seilėtais diedais, lyg savaime netaptų.
po oda ir mėsa.

•

neoninės iškabos plokštumoje
vardas, bendras visiems
dalykams, tai užgesdavo,
tai vėl įsiziėbdavo, tapdamas
tarsi kažko aukštesnio dalim.
sukyla jausmai ir keičiasi
nuotaikos kartais visiems
pavadinimams, sąvokoms,
iš pažiūros netgi pačioms
statiškiausios, tuščiausios.
– o, nuženki iš išmaniojo
manojo, varde bendrini,
ir tapki tikruoju mano
organizmo vardu, manajai
galvai svyrant, vis svyrant... –
tarė šių laikų piemenukas,
tiesiai į popietės skylę pūsdamas,
gerokai ištvirkintas savo
ganėtinai ilgo buvimo laike
bei darbo prekybos centre.

musės

niekas negyveno, nenumirė ir neprisikėlė paraštėje, ten tik
gulėjo išbarstyti, dažnai nepadorūs ženklai, jie neskubėjo
pakilti, kaip, būna, pakyla balandžiai, pabaidyti lepių
vaikų, – jie neskubėjo nuskristi, nors ir pripiešė jiems per
istorijos pamoką angelų sparnus mokiniai – tie ženklai tik
voliojosi šiukšlėmis, kažkokiais suteptais skudurėliais,
paraštėj, riebiai užbrauktoj.
ir niekas iš tenai nesikėlė, ir niekas tenai nesuismuko,
palaužtas dramatiško priepuolio, tiktai vėjas nešiojo tarsi
baltas muses, kurios atidžiau pažiūrėjus buvo ne musės
visai, tačiau gal bekraujis mirgėjimas silpnose atminties
akyse seniai žuvusių.

ichthus

galbūt plastikinių baldų komplektui irgi skauda, kai jį laužo
paaugliai (tad apginkime plastiką!). gyvybe, nenusakomas
dydis esi, tinkle sąvokų, kai tavimi, tokia aptakia, gaudo
viešai koks nors nazaretis ichtiologinę masę. tu švieti
plastikiniam dugne lyg žvitri Trejybės akis, praradusi
galvą, kurioje susijungti iš naujo ir atgimti į formas galėtų
visi žmogiškieji likučiai abortų socialinių.

po nuobodžiom tuopom

galimybėje, tiktai galimybėje įvykiai, kurie neįvyko,
sėkmingai įvyko, tik ten išsipildė visa jų estetika. jis,
manykim, veikėjas tekste, galbūt vyras iš ofiso – nevalingas
skaistuolis arba šiaip koks praecivis, iš atsitiktinumo
malonės, po aukštais parko medžiais (gal nuobodžiom
tuopom) prisėdęs, tapo galimybės herojumi. štai tokia
ta minčių fotografija ir jos judantys paveikslėliai, kurie
geba vaizduot bei vaizduotis, ir kaipmat išpildyti viską
(galimybėje teksto herojaus), be DI ir skystųjų kristalų.
jei tik kas galimybę pažino – išsyk tapo skaisčius.

•

lyg koks paskutinis dalykas
brutaliu skurdumu pasirodė erdvė,
nuogumu izoliuotu sutvisko joje
išsidraikę kūnai, o tu, skurdume,
iš manęs reikalauji skaidrumo
ir, į nuomonės sferą įsukęs,
į jausmingai teisuoliškas formas,
suformuojai man nuomonę
tarsi vulgarią galūnę
ir ilgai pleveni danguje
tolimų balandžių pavidalais,
o lygia greta su tavim,
beveik tam pačiam lygmeny,
kažin koksai vyras pakibęs,
o kitam – jis jau stovi it tėvas
ir ramiai be išraiškos žvelgia,
kaip keli mažamečiai vaikai
nuo medžio drasko lapus,
ir, rodos, tai jų tyras džiaugsmas,
ir kad jų...

vizija

*Aš buvau visada per daug rimtas,
Man patiko tik vandenys gilūs.*

Vytautas Mačernis

aiškiai – tarytum per miglą mačiau skaidrų šiokiadienio
tvaną ir save iš šalies kaipo dievą atsispindint jo žvilgsnyje,
meluot negebėjusiam tiktai tada, kada nemeluodavo;
abejingume, tyras buvai visame, kame gyvavai tą tiesią
akimirką (visame, kame iš tiesų gyvavai!); debesų
konkrečiam – atsietumo metaforoj, lyg pūkuotoj drobulej,
tavo kūnas pliuškenos numanomas, vėjų rožei padedant
pripūstais viduriais, ligi kaklo užpildytas įelektrintom
išmatom.

Aū

Marijos radijo maikute,
Marijos radijo maikute,
išsiduok, kur slepiasi dabar,
savo išsišovusiom, dėl
numanomo kūno, raidėm,
tarp eilučių praneški,
Marijos radijo maikute...
vienas apaštalas sakė
regėjęs tave iškilmingam
sapne, kaip buvai nuvilktas,
Vatikano himną grojant
vargonams – ir ten nieko
nebuvo, po tavimi, nors ir
buvo prieš tai iškilę
visi prasmės kupinukai;
– Petrai, būsi uola! –
man spėjo sušukti tokia
barzdota ponija, prieš pat
tau pranykstant.

MARGARET ATWOOD

Šis kanadiečių rašytojos Margaret Atwood (g. 1939) eilėraštis – iš to paties pavadinimo eilėraščių ciklo *Notes Towards A Poem That Can Never Be Written*, kurį 1980 m. ji parašė inspiruota Salvadore žmogaus teisių gynėja dirbusios amerikiečių poetės, vertėjos Carolyn Forché pasakojimų apie šią Centrinės Amerikos valstybę valdančios karinės civilinės chuntos vykdomus žiaurumus. Ciklas buvo įtrauktas į Atwood poezijos rinkinį „Tikros istorijos“ (*True Stories*, 1981).

Pastabos eilėraščiui,
kurio neįmanoma parašyti

(Skiriu Carolyn Forché)

i

Tai vieta,
apie kurią geriau nežinoti,
tai vieta, kuri apsigyvens tavyje,
tai vieta, kurios neįsivaizduoji,
tai vieta, kuri galop tave nugalės

kur žodis „kodėl“ susitraukia ir
ištuštėja. Tai yra badas.

ii

Nėra tokio eilėraščio, kuriuo valiotumei
tai aprašyti, tas smėlio duobės,
kur tieka palaidota
ir neatkasta, nepakeliamas
skausmas tebežymi jų odą.

Tai įvyko ne pernai,
ne prieš keturias dešimtis metų, o aną savaitę.
Tai vyko,
tai vyksta.

Piname jiems būdvardžių vainikus,
skaičiuojam lyg rožinio karoliukus,
verčiam statistika ir litanijom,
ir eilėraščiais, tokiais kaip šis.

Niekas neveikia.
Jie lieka, kur buvę.

iii

Moteris drykso ant šlapių cementinių grindų
šviesoje be pabaigos –
ant rankų – žymės adatų, subestų
smegenims nužudyti –
ir klausia savęs, kodėl miršta.

Ji miršta dėl to, kad kalbėjo.
Ji miršta dėl žodžio.
Tai jos kūnas, nebylus
ir bėpirštis, rašo šitą eilėrašį.

iv

Tai primena operaciją,
nors tai ne ji,

ir, nors išskėstos kojos, kriokimas
ir kraujas, ne gimdymas.

Iš dalies tai yra darbas,
įgūdžių demonstravimas,
kaip koncerte.

Jį galima atlikti prastai
arba vykusiai, patys sau aiškina.

Iš dalies tai meistrystė.

v

Aiškiai matomi šio pasaulio dalykai
matomi pro ašaras;
kam tad sakyti,
jog kažkas negerai mano akims?

Matyti aiškiai – nekrūpčiojant,
nenušigrėžiant,
tai agonija, akys išplėstos lipniaja juosta
per du colius nuo saulės.

Ką matai tada?
Košmarą, haliucinaciją?
Regėjimą?
Ką girdi?

MERCEDES DE ACOSTA

Mercedes de Acosta (1892–1968) – amerikiečių rašytoja, poetė, dramaturgė, kostiumų dizainerė. Gimė Niujorke imigrantų iš Kubos šeimoje. Buvo svarbi 4 deš. kavinių kultūros figūra, žinoma tiek Niujorko teatro aplinkoje, Holivude, tiek Europos literatūroje. Nors buvo ištekėjusi už dailininko Abramo Poole'o (1882–1961), manoma, kad turėjo romanų su Isadora Duncan, Greta Garbo, Marlene Dietrich ir kitomis Brodvėjaus bei Holivudo įžymybėmis. Daugumą jų aprašė bene žymiausioje ir skandalingiausioje savo knygoje – memuaruose „Širdis štai čia“ (*Here Lies the Heart*, 1960). Gyvenimo saulėlydyje, sunkiai sirgdama, turėjo parduoti savo papuošalus, kad galėtų nusipirkti vaistų. Mirė skurde.

Poetinių rašytojos palikimą sudaro trys knygos, publikuotos dar jai gyvai esant: „Nuotaikos“ (*Moods*, 1919), „Gyvenimo klystkeliai“ (*Archways of Life*, 1921) ir „Gatvės ir šešėliai“ (*Streets and Shadows*, 1922). Čia pateikiami kūriniai, paimti iš visų trijų rinkinių.

Vertėja

Džiugesys

Pro langą žvilgtelėjau į sniegą,
užklojusį žemę, ir kažin kas
įsaulyje paragino mesti knygas
ir skubėti laukan.

Nepamenu, kaip ten atsidūriau,
bet susivokiau esanti pačioje širdyje
parko, ir galbūt dėl to, kad buvo taip
anksti, net nežinau, kodėl, –
aplink atrodė tuščia, – nukreipiau akis
į baltą žvilgančio sniego platybę
ir mano širdis suplakė iš vienatvės džiugesio.
Staiga man nutiko kažin kas labai keisto:

Daiktai ir žmonės mano gyvenime,
atrodo, visiškai nutolo. Pajutau,
tartum mano siela išsilaisvino
ir nieko bloga nutikti
man nebegali.

Tad nusijuokiau, iškvėpiau
stingdančiam ore ir pamojau atsiveikindama,
garsiai šuktelėjau ir spardžiau
sniegą į šalis.
Žinojau, kad lauksi manęs
supykęs, bet tai ir visa kita
atrodė taip nereikšminga ir nutolę,
tad užsimiršau ir apie tai
niekad daugiau negalvojau.

Tuomet įsivaizdavau esanti Kolumbas, atradęs
Ameriką, ir pranešiau: „Priekyje – žemė.“
Vėliau pakeičiau vaidmenį į
Žanos d'Ark, vedančios prancūzų armiją,
ir visą laiką giedojau „Marselietę“,
nes ji mane jaudino, mosavau
rankomis ir šokau.

Tuomet nutariau pasiversti vėju
ir skuodžiau kiek įkabindama, nuvirtau
į sniegą, vėl pašokau ir kvatojau
be paliovos.

////////////////////////////////////

Skustuvu per akies obuolį –
epizodas iš seno filmo.
Tai irgi tiesa.
Liudijimą – štai ką turi ištvirti.

vi

Šioje šalyje gali sakyti, ką nori,
nes vis tiek niekas tavęs nesiklauso,
čia visai saugu, šioje šalyje gali mėginti rašyti
eilėrašį, kurio neįmanoma parašyti,
eilėrašį, kuriame nieks
nesukurta ir nieks nepateisinta,
nes kiekvieną dieną tu kuri ir teisini save.

Kitur šis eilėraštis – ne kūryba.
Kitur šis eilėraštis reikalauja drąsos.
Kitur šis eilėraštis turi būt parašytas,
nes poetai jau mirę.

Kitur šis eilėraštis turi būt parašytas,
tarsi pats jau būtumei miręs,
tarsi jau nebebūtų ką daryti
ar sakyti, kad išsigelbėtum.

Kitur privalai rašyti šį eilėrašį,
nes daugiau nėra ką daryti.

Vertė Andrius Patiomkinas

Siunčiau oro bučinius ir rodžiau grimasas saulei,
mėginau surinkti mažyčius deimantus,
žaižaruojančius sniege, – bet kiekvienas
jų mane viliojo prie gretimo, kol pavirto
nesibaigiančiu miražu, – tad sustojau,
giliai įkvėpiau ir padėkojau Dievui už Gyvybę!

Eidama tolyn jaučiau, kad turiu
viską, nes buvau jauna, sveika
ir atkakli.

Atrodė, kad visas pasaulis
vilioja ir tiesia savo nuostabius
rausvaporščius delnus į mane!

Filatelistai

(Avenue Marigny)

Susėdę ant kėdžių,
Jų kūnai sulinkę ir kreivi –
Lyg seni vėžliai, susispietę ant aštrių uolų, –
Renkasi filatelistai.
Sėniai... maži berniukai...
Keistos moterys... gudrios, išlepintos mergytės
ilgesingom akim...
Sulaukę kvapą ir pasinėrę į savo užsiėmimą.
Jų pirštais slysta mažyčiai spalvų
Kvadratėliai...
Mėlyni... žali... raudoni... auksiniai...
Nauji ženkliukai... išblukę, seni...
Ir be proto reti.
Jie sliūkina –
Filatelistai –
Ir blizgančiom akim
Nužvelgia kaimynystės sandėrius.
O kartais – jų tirštybėj, bet beveik nepastebėtas –
Ženklielis nusklendžia ant žemės...
Paskleisdamas aromatą nepažintų žmonių
Ir apžavus neaplankytų tolių.

Medkirčiai

Stebiu medkirčius,
Kopiančius į kalną
Tarp rudeniškų medžių.
Regiu

Auksinius, raudonus, oranžinius ir žalius lapus
Su išblukusio mėlio kombinezonų
Blyksniais.
Įsirėžę traukia
Kaštanai ir šėmi arkliai,
Ropščiasi įkalne
Priešais juos,
Tempia didelį ir sunkų medienos krovinį.
Žemai slėnyje
Girdisi prislopintas
Vyrų keiksmų aidas
Ir šaižus ilgų liaunų
Rimbų pliauškimas.

Festa del Redentore* Venecijoje

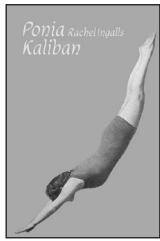
Vandens mėlis
It tamsus safyras.
Tūkstantis besisupančių žibintų
Atsispindi jo gelmėje,
Kabo ant gondolų,
Kurių juodumas amžiams jas
Sutuokia su naktimi.
Fejerverkai, kibirkščiudami šviesa,
Laša iš padangės
Kaip ištroškusios žvaigždės,
Palinkusios atvėsinti lūpų
Venecijos vandenyse.
Visai šalia ir toluoje
Aidi nerūpestingas juokas,
Smuiko skundai
Ir skambios gyvųjų dainos,
O giliuose grožio
Ir senovinių rūmų šešėliuose
Gūžiasi ašarų, nusikaltimų
Ir žmonių, jau daug amžių mirusių, šmėklos.

Vertė Ugnė Ražinskaitė

* Redentorės, arba Švenčiausiojo Išgelbėtojo, bažnyčia – 1592 m. Džudekos (Giudecca) saloje, Venecijoje, baigta statyti bažnyčia. Kiekvieną trečiąjį liepos sekmadienį ši bažnyčia tampa venecijiečių šventės *Festa del Redentore*, skirtos paminėti 1575–1577 m. siautusios maro epidemijos pabaigą, svarbiausia vieta (*vert. past.*).

Ponia Kaliban ir panelė Stein

Rachel Ingalls. Ponia Kaliban. Romanas.
Iš anglų k. vertė Emilija Ferdmanaitė. V.: Rara,
2023. 103 p.

Amerikiečių rašytojos Rachel Ingalls romano pavadinimas – akivaizdi nuoroda į seną ir galingą literatūrinių ponių ar, tiksliau, ponių reprezentacijų literatūroje tradiciją. Iliuzijų pasaulyje panirusi Gustave'o Flaubert'o ponia Bovari, gėlėmis, o ne sąmonėje vis šmėkščiojančia mirties nuojauta rūpintis pasiryžusi Virginijos Woolf ponia Delovėj. Ir, žinoma, Levo Tolstojaus ir savo gyvenamojo laikmečio dvideiškių moralinių normų po traukiniu nustumta ponia Ana Karenina. Jei reiktų labai glaustai nusakyti, apie ką pasakoja dažniausiai mirtimi (nors nebūtinai – ponios mirtimi) pasibaigiantys romanai apie ponias, tai būtų tikrovės ir iliuzijos kolizija, pasibaigianti ne svajonės, o pasaulio pergale. Kitaip tariant, moralas radikaliai oponuoja populiariai Henriko Radausko eilutei ir skatina tikėti ne pasaka, o pasauliu. Nes tai, kas leidžiama poetui, poniai – tikra pražūtis!

„Ponia Kaliban“ į literatūrinių ponių kontekstą labai gražiai įsirašo. Tai melancholiškas, pasakos ir popkultūros (jasmų romano ir filmų apie monstras) ženklais žaidžiantis kūrinys. Dorotė Kaliban yra ištėkėjusi vidutinio amžiaus moteris, namų šeimininkė. Po sūnaus Skočio mirties ir nesėkmingų bandymų pastoti santykiai su vyru Fredu atšalę. Dorotė įtaria, kad vyras turi meiluzę, tačiau per daug galvos nesuka. Vienintelė artima siela – geriausia draugė Estelė, mėgstanti kavą ir meiluzius. Vieną dieną Dorotė per radijo laidą – radijo klausosi kasdien užsiimdama namų ruošą – išgirsta pranešimus, kurie „negalėjo būti tikri“ (p. 8). Bet ir tikrieji vis labiau primena keistas fantazijas. Kasdienis pasaulis jaukiasi ir gaubiasi, linksta, kol išsiverčia kita puse.

Per radiją pranešama, kad iš Džefersono okeanografių tyrimų instituto pabėgo pavojingas pabaisa „Monstras vandenis“. Spėkite, kieno virtuvėje monstras pasirodo? Tik nėra jis jau toks baisus. Gal net savaip patrauklus: „Padaro akys buvo didelės ir tamsios, regis, kur kas didesnės nei žmogaus, ir nepaprastai gilios. Jo galva buvo panaši į varlės, bet apvalesnė, o burna mažesnė ir beveik veido centre, kaip žmogaus. Tik nosis buvo labai plokščia, bemaž nepastebima, o kaktose pūpsėjo dvi gilios raukšlės. Plaštakos ir pėdos buvo plėvėtos, bet tik iki kauliukų, ir, po teisybei, vos pastebimai, o šiaip kūnas atrodė visai kaip vyro – gražiai sudėto galingo vyro“ (p. 21).

Institute kalbėti išmokusio, bausius eksperimentus ir seksualinę prievartą patyrusio monstro iš vandenyno gelmių vardas Laris (vardą taip pat gavo institute) ir jis pasiprašo Dorotės pagalbos. Moteris sutinka monstrą paslėpti savo namuose, svečių kambaryje. Monstras valgo daržoves, kai Dorotės vyras išeina į darbą, jis padeda tvarkytis namus, o tuomet jie mylisi, naktimis moteris ir Laris važiuoja į nuosų paplūdimį, kur monstras ilgai maudosi. Dorotė ir Laris užmezga komišką, bet savaip romantišką ir liūdną (abu ži-

no, kad greitai teks išsiskirti) romaną, kurio atomazga atskleidžia, kad Dorotė daug vienišesnė, nei įsivaizdavo.

„Rara“ – leidykla, akivaizdžiai simpatizuojanti įvairioms magiškojo realizmo atmainoms. „Ponios Kaliban“ magiškas realizmas pastelinis su keliais skausmingais metaliniais blyksniais. Romanas iš pažiūros nepretenduoja į išskirtines gelmes ar plačias panoramas, dėmesio centru pasirenkama kasdienybė: banali, bet savaip magiška, nes kartais patys paprasčiausi, nykiausi gyvenimai slepia įspūdingus paslaptį kodus. Tarsi vandenynas. Bet mes renkamės to nematyti, mums užtenka ribuliuojančio paviršiaus. Melancholijos, pastelinio liūdesio įspūdį puikiai perteikia knygos dizainerio Lino Spurgos jaun. viršelis: melsvame fone į nežinią neria retro maudymosi kostiumėliu vilkinti moteris.

R. Ingalls romaną – puikus vieno vakaro skaitinys. „Ponia Kaliban“ neįpareigoja, bet gal būtent dėl to palieka gana gilų įspūdį. Pasaka suaugusiesiems.

Gertrude Stein. Alice B. Toklas autobiografija.

Iš anglų k. vertė Violeta Tauragienė. V.: Kitos knygos,
2024. 287 p.

Amerikiečių rašytoja Gertrude Stein (1874–1946) – modernizmo ikona, tokių žymių rašytojų kaip Ernestas Hemingway'us ar F. Scottas Fitzgeraldas globėja ir mentorė, ir jai, o ne, tarkime, E. Hemingway'ui ar Erichui Mariai Remarque'ui, priklauso terminas „prarastoji karta“. Tačiau tai žinančių nėra daug. Daug daugiau – išvis apie G. Stein negirdėjusių.

Nemanau, kad ši situacija nustebintų G. Stein – greičiau prajuokintų. Rašytoja, meno kolekcionierė save teisėtai laikė novatore, avangardiste, taigi nei jos proza, nei poezija, nei poetinė proza nėra lengvi skaitiniai. Ironijos ir saviironijos nestokojanti G. Stein juokėsi ir iš jos pačios kūrybą pašiepiančių recenzijų, net mėgavosi tokiu dėmesiu, nors apskritai manė, kad „jokiam menininkui nereikia kritikos, jam reikia tik supratimo. Jeigu jam reikia kritikos – jis ne menininkas“ (p. 266). Rašytojos kūrybos tyrinėtojai viena reikšmiškai pripažįsta, kad G. Stein yra viena rečiausiai skaitomų garsių autorių. Išimtis – „Alice B. Toklas autobiografija“.

Knygos idėją pasiūlė G. Stein partnerė Alice Toklas. Tačiau „Alice B. Toklas autobiografijoje“ pasakotojos instancija komplikuoja. Nors knyga vadinama autobiografija ir pasakojama joje pirmuoju asmeniu, o pasakotojai priskiriama Alice tapatybė, iš tiesų Alice vardu prisidengusi istorijas pasakoja pati G. Stein. „Jau kurį laiką daug kas prašė Gertrudą Stein parašyti autobiografiją, ir ji visada atsakydavo, kad tai neįmanoma. Ji ėmė mane erzinti, esą aš privalau parašyti savo autobiografiją. Tik pagalvok, sakydavo, kiek daug pinigų uždirbsi. [...] Galiausiai pažadėjau: jeigu vasarą rasiu laiko, parašysiu savo autobiografiją. [...] Prieš šešias savaites Gertruda Stein pareiškė: man neatrodo, kad

tu kada nors parašysi tą autobiografiją. Žinai, ką aš padarysiu. Parašysiu ją už tave“ (p. 284–285). Ir „autobiografijos“ pasakojimo objektas, aplink kurį viskas sukasi, be abejo, yra ne Alice, o G. Stein, jos santykis su literatūra ir daile, su literatais ir dailininkais.

Pirmą kartą „Alice B. Toklas autobiografija“ apie Gertrudę ir Alice nuotykius Paryžiuje ir užsienyje, apie garsiosios poros įžymų saloną Fleriuso gatvėje buvo išleista 1933 m. Įstabu, o gal ir ne, bet knyga ir šiandien išlaiko avangardinio kūrinio statusą: jokių pelėsių nei naftalino dvelksmo. Veikėjų paveikslai, situacijos, pasakojimo registrai gyvi, šmaikštūs, o juokai – dažniausiai suprantami ir net juokingi. O kur dar faktas, kad autobiografijos autorė apsimeta kitu žmogumi tam, kad galėtų pasakoti apie save: kaip įžūlu ir tuo pat metu velniškai žavu!

Alice ir Gertrudė nebando ir neįaučia nė menkiausio poreikio slėpti savo ryšio nei gyvenime, nei literatūroje. Galima argumentuoti, kad abi buvo privilegijuotos, kilusios iš pasiturinčių ir respektabilių šeimų, tačiau dažnai būtent iš tokių šeimų kilę ir kilusios net šiandien bijo savo atsiskleidimu nuvilti artimuosius ir pan. Kita vertus, jei nori grauztis ir kentėti, tai priežasčių visada atrasi. Mes nesužinome, ar moterys patyrė diskriminaciją, smurtą (ypač – karo laikotarpiu), nes G. Stein labai sąmoningai ir tikslingai renkasi nepasakoti kenčiančio menininko istorijos. Renkasi todėl, kad yra novatorė, o kančios ir melodramos – banalu, neįdomu: „Ponia Van Vechten papasakojo apie savo vedybinio gyvenimo tragediją, bet Gertrudos Stein tai nesudomino“ (p. 155).

„Alice B. Toklas autobiografijoje“ nėra nė vienos užuominos, kad homoseksualiniai santykiai gėdingi, „kitokie“. Kad jos pačios kitokios. Nors intymų detalių nei jasmų peripetijų knygoje nerasite, apie moterų pažintį, susižavėjimą, gyvenimą kartu, pavydą ir įvairaus pobūdžio literatūrinius bei buitinius konfliktus rašoma taip, tarsi tai būtų kasdieniškiausi dalykai. Nes taip ir yra. O vis dėlto – viskas vyko prieš daugiau nei šimtą metų!

Šiuo požiūriu Alice ir Gertrudė ryšys bei jo literatūrinė reprezentacija yra daug labiau šokiruojantis kūrinys nei, tarkime, gėdos ir kaltės persmelktas Jeano Genet romaną „Gėlių Dievo Motina“ (1943). J. Genet savąja homoerotika siekia šokiruoti ir provokuoti ir tokiu būdu sulaukti apkaltinimo bei nuteisimo, nes jo fantazijos iš esmės minta gėda, kalte ir atliepia homofobišką normatyvinę laikmečio vaizduotę bei dar labiau ją sutirština. O G. Stein narsiai ignoruoja riboskyrą tarp to, kas neva normalu, tradiciška, ir to, kas nenormalu, gėdinga ar slaptinga: apie tai, kas tradiciškai priskiriama kitiškumui, rašo be lašo gėdos, kaltės, taip, tarsi tai jau būtų norma.

Avangardiška ir tai, kad „Alice B. Toklas autobiografija“ neturi jokio siužeto. Vien tik laiko bėgimas ir nuo jo neatsiejami pokyčiai stumia pasakojimą, sukabintą iš pačių margiausių savų ir svetimų gyvenimų epizodų: pažinčių, kivirčių, vakarėlių, karo, savanorystės, leidėjų paieškų, kelionių, plaukų kirpimo, lankymosi parodose ir pokalbių apie meną. Tiesa, moterų pašnekovai ir apšnekėjimo objek-

TEKSTAI NE TEKSTAI

KAIP SKAITOTE KNYGĄ →

DARBUI

PRAMOGAI IR POILSIUI

SAVIUGDAI

UŽPILDYTI PAUZES DIENOJE

DALTVAVIMUI LITERATŪROS LAUKE

DAINIUS DIRGĖLA

Parašęs paskaičiau vaikams –
paklaūšė ir nesuprato.

Išsiunčiau į Atėnus –
laukiu atsakymo iš Sokrato.

Žirafa FaFaFa

Gyveno kartą žirafa,
Save vadino FaFaFa

Ne Doremi, ne Solasi,
tad FaFaFa vadino ją visi

Aidėjo nuolat visa savana
Tik FaFaFa ir FaFaFa

Atklydo kartą į savaną grafė,
Labai žymi ir nusipelnusi choreografė

Patiko jai melodija ta FaFaFa,
Akin įkrito ir aukšta kaip kranas žirafa

Sukūrė ji baletą
Tango in FaFa

Pagal melodiją FaFaFaFa
Su ant puantų pa de de ir pa de pa

Išdarinėjančia savanoj
žirafa!

Cukinija Kinija

Gyveno kartą cukinija,
Tėvai pavadino ją Kinija

Šlubavo tėvėlių fantazija,
Kitaip pavadintų ją Azija

Taip ir gyveno cukinija,
Didėjo ir augo ta Kinija

Bet moliūgo taip ir nepranoko,
Iš vidaus staiga ėmė ir sprogo!

Silkė Rilke

Gyveno silkė vidury Atlanto,
Nematė ji nė vieno kranto

Girdėjo padavimą apie Kūčių stalą,
Kur giminaitės gauna galą

Bet ne apie tradicijas istorija šita,
O apie silkės vardą – spėkit – ne, ne Marija

Ir net ne Raineris, oi, ne,
Ir nevadinkit jos silke!

Aš silkė Rilke – tarė silkė,
Ne Raineris, ne Marija!

Atlanto gelmės man – poezija,
Svajonė – vandenynų rožė!
Bangų sūpuojama nakčia
Aš noriu susapnuoti grožį!

Aš silkė Rilke, gimiau gyventi poete,
Prašau, nepravardžiuokite manęs kilke
Ir nenardinkit pomidorų padaže!

Katinas Patinas

Gyveno kartą katinas,
Jo vardas buvo Patinas

Norėjo jis pagauti pelę,
Todėl susiruošė į kelią

Turėjo dar slaptų minčių
Pažinti kuo daugiau kačių

Beeidamas pamatė sūrį
Ir aplink jį žvirbliukų būrį

Kurie tą sūrį gardžiai lesė,
Čirškėdami linksmai ir drąsiai

Pabandė katinas žvirblius pagauti,
Bet teko vargšui apsigauti

Kol jis prie žvirblių tyliai sėlino,
Truputį visgi susivėlino

Neliko anei gabalėlio sūrio,
Nei į padanges purpt žvirbliukų būrio

Bet nenuliūdo šitas katinas,
Nes buvo visgi Patinas

Atsitūpė aukštai prie lango
Ir į skardas nagus galando

Pamatęs apačioj urvelį,
Tikėjos pamatyt pelės snukelį

O jau tada galingas šuolis,
Pelytė į dantis – štai koks šaunuolis

Neblogas buvo sugalvotas planas,
Bet jam sutrukdė šuo Chuliganas

Jis ėmė baisyti garsiai loti,
Tad teko Patinui apsigalvoti

Medžioklę šitoj vietoj raukti
Ir į ramesnę vietą traukti

Bet ir medžioklės mintys išgaravo,
Kai Patino akis staiga pagavo

Saulutėj besideginančią katę –
Tokios grožybės jis nebuvo matęs!

Suspindo akys, uodega pakilo,
Kažkas širdy gal suspurdėjo, gal įškilo

Atrodo, Patinas iš pirmo žvilgsnio ėmė ir įsimylėjo,
Bet čia visai kita istorija jau prasidėjo

Kurią papasakosim kitą kartą,
Nes sužinoti ją jums būtų verta

Nes kai gamta pabunda ir pavasaris ateina,
Juk daugelio širdis užmiaukia meilės dainą

Tad kai šis katinas pasakė katei miau,
Padėjęs tašką pats pavasarin ėmiau ir išėjau!

T. S. ELIOT

Thomas Stearns Eliotas (1888–1965) yra vienas iš angikalbės poezijos klasikų, gimęs Jungtinėse Valstijose, bet daugiausia gyvenęs ir kūręs Anglijoje, 1948 m. Nobelio literatūros premijos laureatas. Poetas mėgo kates ir XX a. 4 deš. linksmo savo krikštavaikius kurdamas išraiškingo būdo kačių ir katinų, patiriančių neįprastus nuotykius, nuotaikingai eiliuotus portretus. 1939 m. jis surinko ir išleido tuos eilėraščius. Taip atsirado „Seno oposumo knyga apie praktiškas kates“ (*Old Possum's Book of Practical Cats*), ji pelnė skaitytojų meilę ir, be kita ko, suteikė literatūrinį pagrindą ir įkvėpimą Andrew Lloyd Webberio miuziklui „Katės“. Čia pateikiamas vieno iš šios knygos eilėraščių – *Macavity: The Mystery Cat* – vertimas. Kursyvas tekste – autorias.

Mįslingasis katinas Makaviti

Makaviti nieks nepagaus – tasai Mįslingas Katinas
Vis iškrečia ką nors baisaus ir niekina įstatymus.
Jis Skotland Jardui kaip rakštis, Spec. rinktinei kiek gėdos:
Į veiksmo vietą nuvarys – o jo ataušo pėdos!

Makaviti, Makaviti, vėl paieška aklavietėj.
Jis žemės trauką pamina slaptu triuku išlavintu.
Įvaldė levitaciją – fakyras išsižiotų.
Nusikaltimo vietoje nėra ko grūst už grotyų!
Nuodugnai išnaršęs rūsį dar palėpę apžiūrėk –
Ir tada jau tikras būsi: *nėr Makaviti ir tiek!*

Raudono plauko gangsteris kūnu paslankiu,
Atpažintumėt lengvai jį iš įdubusių akių.
Dryžuotoji kakta mašli, ir matos iš arti:
Pririnkęs dulkių kailis jo, o ūsai – suveltai.
Jis kraipo galvą į šalis gyvatės judesiais,
O kai manai, kad miega jis, kaipmat nagus suleis.

Makaviti, Makaviti, vėl paieška aklavietėj,
Tai tvarinys nelabojo ir gali nugalaboti.
Gal jį gatvėj susitikot ar aikštėj pamatėte.
Bet kažkam blogam nutikus – *ten nėra Makaviti!*

Iš pažiūros jis padorus. (Tiesa, sukčiauja narduos.)
Ir atspaudų nuo jo pėdų neturi Skotland Jardas.
Jei išversti karoliai ar silkė pavogta,
Paslaptinai pienas dinga, papūgėlė pasmaugta,
Dužo šiltnameyje stiklas ar apkandžiota dešra –
Tenai jo neužklupsite – *Makaviti nėra!*

Diplomatiniam archyvui pasigedus sutarties
Ar Admiralitetui karinės paslapties,
Tik sudraskyto popieriaus skiautelę teatgavote –
Ieškot kaltų nėra prasmės, nes *ten nėra Makaviti!*
Aptikus nuostolį Slapta Tarnyba alpuly:
„*Tikriausiai* tai Makaviti!“ – bet jis labai toli.
Jį surasit snaudžiant taikiai arba laizgant letenas;
Arba gal jis iš daugybės ir dalybos pratinas.

Makaviti, Makaviti, unikalus Makaviti,
Juk šitokiu nenaudėliu ir jūs truputį žavitės.
Kaskart jis turi alibi ir atsarginių keletą;
Kada žala beįsaiškės – **NEBŪTA TEN MAKAVITI!**
Kalbama, kad kitos Katės, įžūlių išdaigų žerė
(Paminėčiau Gridlbon, paminėčiau Mangodžerį),
Yra tiktai jo agentai; jis jas gaujon suvienijęs
Pakursto vis ką nors iškrėst, piktadarystės genijus!

Vertė Andrius Krivas